

Tusnády László

Áldott tömörség

Kaiser László: „Áldassál, emberi Verejtek”. Portrék, emlékek, köszöntések

„Áldott tömörség” – ez a cím munkált már bennem akkor is, amikor Kaiser László könyveiről előzőleg írtam. Vonzza az embert ez az időtlenül gyors lényegre törés, mert szinte attól fél, hogy valahonnan lemarad, valami lényegeset nem tud meg, pedig kíváncsi, talán épp a rejtelmek feltárására, meglátására született.

Umberto Eco *Foucault-inga* című könyvének a végeredménye, legfontosabb felismerése, következtetése az, hogy nincs titok. Legalábbis a regény szereplői ezt élik meg. A magam részéről úgy vélem, hogy maga a szerző ezen a téren nem azonosult velük, de azt nagyon világosan tudta, hogy sokan hamis úton, a világ igazi, szép és nagy rejtelmétől elrugaszkodva szeretnének valami rendkívülit, mások által nem sejtettet megtudni.

„Nincs titok!” – egy kiegészített világ kakofóniája, színkavalkádja hirdeti, közben nem veszi észre, hogy szürkeségbe hull. Mérges kígyót üvölt, és közben a saját testébe harap. A képernyő – a comeniusinak épp az ellenpólusát képviselő mai „látható világ” ezt írja be az agyba.

Itt él egy művész, költő, író, alkotó, irodalomszervező közöttünk, és csendesesen, nyugodtan, a mai bepörgéses világ „robogósdiját” cáfolva éppen azt hirdeti, hogy van titok, van megállás az „átok-pörgettyűs” társadalomban is, mégpedig úgy, ahogyan ő az emberi lét S. O. S.-jeleit felfogva áldásosan tevékenykedik.

Ki olvas ma regényfolyamokat, ha egy ötperces, „jól megszerkesztett” képanyagból is lehet bőséges és „kimerítő” izgalmat meríteni? Kaiser László legújabb könyvében nem ezt a vitát akarja elmélyíteni, hanem szeretettel bírja szóra azokat, akik a magasabb minőséget képviselik, szól róluk, mert tudja, hogy az élményt kereső ember nem bölcselkedésre kíváncsi, hanem a csodát akarja megélni, a rendkívülit, mely kiemeli a szürkének látszó lét állóvizéből. Ám épp a sok esetben hamisan zúduló képanyag, a naplementei hangulatba foszló szó sokakat félrevezetett, és nem bánná, ha az egész világ a karosszéke elé gördülne, és áldozathozatal nélkül is el lehetne jutni a titkok titkához.

Ebben a könyvben olyan alkotókkal találkozunk – holtakkal és élőkkel –, akik túlmutatnak ezen a pillanatnyi meghasonlásléten. Arcélek jelennek meg előttünk. Azt sugallják, hogy az itteni egyedüli, megismételhetetlen létünk, küldetésünk írta elméjünkbe azt, hogy jelenlegi tevékenységünkkel vagy hátrahagyott műveikkel túllépnek e „mai kocsmán”.

Németh László művei kimeríthetetlen forrás Kaiser László számára. A minőséget, az emberi tartást, a köztünk szellemileg most is jelen lévő nagy alkotót és rendszerezőt úgy idézi élénk Kaiser László, hogy a magyarságlét kohéziós erejére döbbenünk rá: a szellem mai munkásai fölött ragyogó napra.

Sugarak törnek elő: van folytatás, és folytatás következik. Még akkor is, ha Klebelsberg Kunó fájó megállapítása változatlanul igaz: „a külföldiek a saját értékeiket könnyedén négyzetre emelik, mi, magyarok hajlamosak vagyunk saját értékeinkből gyököt vonni”.

„Apa, fiú: egy Igen s egy Nem” – írta Ady Endre a *Krisztus-kereszt az erdőn* című versében. Szabó Lőrincet és Lócit Kaiser László úgy mutatja be, hogy az apa és a gyermeke közötti ellentét feloldódik: két örökre feledhetetlen Igen lesz. G. Szabó Lőrinc ezért mondta: „Én mindörökké Lóci maradok.” Nekem Durante Alighierit juttatja az eszembe. A korán elhunyt anyuka álmodta meg a Durante – Szilárd nevet. Neki nem adatott meg, hogy túl sokáig becézze szeretett gyermekét, Szilárdkát, vagyis Dantét. Őt helyettesíti, ahogy lehet, az emberiség, nap mint nap zengve Dante nevét.

G. Szabó Lőrinc éveken át megjelent Miskolcon március 31-én. Édesapja születésnapján ott szavalóverseny volt. Tanítványaimmal többször vettem részt e jeles eseményen. Az egyik alkalommal G. Szabó Lőrinc a fenti kötődésről beszélt. Kedves és némileg huncut mosollyal említette, hogy volt, amikor az idegenek így keresték: „Hol van Lóci elvtárs?”

Kaiser László hívó emberként igen nagy szeretettel mutatja be Magyar Ferencet: vezetése alatt az *Új Ember* példányszáma százezer fölé ugrott.

Rendkívüli tiszteletet érdemel az, ahogyan Váci Mihály képe megjelenik előttünk, mégpedig 2014-ben, hiszen évtizedekkel korábban az önzetlen, tehetséges költőt igyekeztek „politikai jelenség”-gé zsugorítani, kiiktatni az irodalomból. Még a régi hozsannázók is hallgattak. Igazi szégyen volt, hogy a feleségnek kellett megszólalnia. Ám minálunk még így is nehéz tiszta vizet önteni a pohárba. Az érték a fontos, a minőség. Kulcsszavak ezek Kaiser László könyvében. Dr. Hársing Lajos életművében is feltündökölnek. Tragikusan ütköznek össze a „piacgarázdság”-gal. A teremtő fejlődés, a növésterv a jobb, az elviselhetőbb lét alapja.

Obersovszky Gyula hősi magatartásával, ötvenhatos példamutatásával emelkedik a percmemberkék ásta sírüreg fölé: „A tisztességnek nincs két ága, ha az ember azt az egyet megtalálja, mennie kell vele, mert a történelem is csak arra mehet.” Békére, szeretetre vágyott. Szerinte „az élet nem siránkozásra, hanem tetterre való.”

Szervác József kirobbanó tehetsége és önpusztító életmódja korunk marcangoló fogaskerekeit juttatja az eszünkbe. Idegen volt ő az ember nélküli művészetet képviselő „moderne” számára. Ezek nem fogták fel, hogy mennyire kell aggódni a közösségért.

A felejthetetlen arcképcsarnok rendkívüli alakja Sánta Ferenc. „Fényre bábáskodta” remekműveit, és egyszer csak megállt a Csend Kapujában. Kaiser László itt említi főképpen a titkot. Ez olyan jelenség a számára, mely folyton szóra fogja bírni az újabb és újabb nemzedékek szépre és jóra szomjazó embereit. Megélte Sánta Ferenc azt, hogy a legkiválóbb írókhoz tartozók sorából visszalépett a sokaságba; kezéből nem hullott ki a toll, nem dermedt meg, „csak” elvesztette eredeti üdvös szerepét. Sok-sok diák előtt még szerepelt. Az egyik legfelejthetlenebb író-olvasótalálkozó emlékét őrzöm róla. Pontosan az a varázs történt, mint amilyenek Kaiser László is tanúja volt. Túl hamar megihlette a több iskolából összesereglett diákokat. Felejthetetlen volt közvetlensége, életszeretete. Elmondta, hogy szokott úgy a Duna-parton sétálni, hogy azt képzelettel világhírű énekes. Tisztában van azal, hogy hamarosan, pár perc alatt kell elbűvölnie a közönséget, de nem is ez a lényeges, hanem az a tudat, hogy abban a rövid időben életének szinte a teljességét tudja átadni nézőinek, hallgatóinak. Ezt az előttem is megfelejthetetlen titok miatt mondom el. Rebesgették akkoriban, hogy a sérelmek miatt hallgatott el, hogy az asztalfióknak írja ő még a meglepetését. Ezt a vallomást csak azért rögzítem itt, mert lehet, hogy az *Isten a szekéren* szerzője úgy érezte, hogy ez az ötperces csoda akkora, hogy azt csakis a saját hallgatás-gyöngykagylója őrizheti. Volt diáklány, aki magánélete szép titkát említette, arra kért választ. Ilyennek képzelem el azt a léghört, amely Dosztojevszkijt vette körül, mikor sokak előtt beszélt.

Győrffy László egyre inkább csöndburokba zárkozott, avagy zárta őt a világ, így jutott el a Végző Hallgatás Tornyába. Tolláról patakzottak a szavak, de a közöny jéghegye túl kemény volt. Kereszténysége, magyarsága volt létének kontinentális alapzata. Maga az egyén összeomlott: felőrölte a magány és a körülmények polipkarú fondorlatos hatalma.

Kaiser László vele kapcsolatban is szövi azt a szálát, mely a bemutatott alkotók nagy részét összefogja, több más tényezővel együtt. Ez a kritikai visszhangtalanság. Ma már ez oly erős, hogy szinte a Semmi hordókötelévé duzzadt, vastagodott. Az egykor oly nagy szellemi mozgással körülvelt Nemeskürty Istvánt sem kerüli el ez a szál. Róla, egykori tanáráról egyedüli élmények felvillantásával szól a szerző. Így ér véget a könyv első szerkezeti része. Utána szomorú vizekre evezünk: *Búcsúzások a sírkertben* a címe ennek a fejezetnek.

A megszólalás alkalmá a lehető legmegrázóbb. Kaiser László a legfájóbb pillanatokban is hű marad önmagához. Tudja, hogy a döbbenetes pillanatban gyöngé és kevés minden szó. Azzal is tisztában van, hogy a hit isteni ajándék. Vigasztalni azt is kell, erőt adni annak is kell, akinek ez nem adatott meg, vagy ha jelen van is benne, épp a tátongó sír láttán, az itt és az ott közötti távolság szinte végtelenre nő. Az egykori élet, az itt hagyott, nekünk átadott alkotás tiszta és ihletett felidézésével felhajnallik az emberben a remény: „Ne keressétek holtak közt az élőt!” Ezt

sugallja Jánosi András mellett Krisztus alakja. Az ecset, a véső és a toll mestere fölött ott van a Megváltó karja.

Nem tudok meghatottság nélkül Matyikó Sebestyén József fényképére tekinteni. A Hungarovox Kiadó könyvbemutatóján velem együtt szerepeltem. Mellettem ült. Egy darabig nem sejtettem, hogy súlyosan beteg. Amikor ezt nekem elmondta, csak annyit jegyzett meg, hogy ő azt senkinek se kívánja, amin neki át kellett esnie. A nagy dunántúliak méltó társa volt ő.

A Hungarovox Kiadó magában hordozza a testvérműzsák szép összhangját. Kaiser László felesége, Pereszlényi Helga tervezte a könyvborítót. Baranyi Péter készítette a szerző fényképét. Az eddig bemutatott alkotók között is többen vannak olyanok, akik több területen dolgoznak. A könyvbemutatók légkörét is jellemzi az, hogy művészetek és tudományok testvéri találkozásának is a tanúi lehetünk.

Ez a felemelő és szép jelenség földi létünk utolsó útján is jelen van. Ott van Bárdos Attila búcsúztatóján is. Matematikus volt, de született költő. Ezt hangsúlyozza Kaiser László: „a matematika végső lényege már-már a költészettel határos, rendet és harmóniát keresünk mindannyian, nem beszélve József Attila gyönyörűséges meghatározásáról: a líra logika, de nem tudomány.”

A hűség a népünkhöz, igazi értékeinkhez gondolata eddig is jelen volt ebben a könyvben. Talán mégsem véletlen, hogy Turcsány Péter kapcsán erősödik fel ez a gondolat. Túl erősen markolja meg az ember szívét a végzet uja, ha a sokoldalú, szinte örökmozgó alkotó villámcsapásszerű halálára gondol. A legszentebb eszmékhez volt ős hűséges. Ellenségeinkkel, ordas megrablóinkkal viaskodott. Nem a szürke, egyszerű zsebmetszőkkel. Ady egyik remekét idézve, fejtegetését követve Kaiser László nem őket nevezi meg, nem rájuk gondol, hanem „a magyarság és hitünk megrablóira. Tágabb öleléssel: emberlétünk megrablóira”.

Olvasás közben úgy érzem, hogy Canova síremléke előtt állok Velencében, a Frari-templomban. A gyönyörű és megrázó szobor alakjai egy piramis előtt vannak, úgy térnek be a nagy csöndbe csöndesen. Ebben a könyvben a nagy elbúcsúztatottak között az utolsó Kósa Csaba. Kaiser László az eltávozottat idézi: „aki barátja és író társa, Obersovszky Gyula elhunytával így fogalmazott: erkölcsi zseni távozott”.

A könyv záróakkordja a harmadik rész: *Köszöntések és méltatások*. Az első írás *Szokolczay Lajosról, a „szellem megrészegültjéről”* szól. „Irodalom, színház, zene, képzőművészet. Ezek az alappillérek érdeklődési körében.” Mindez a magyarság szolgálatával függ össze. Gyönyörű küldetés. „A mai ellebegtetett értékek korában bátorság kell ehhez.”

Színház, irodalom, lapkiadás, sokféle szervezés jellemzi Csernák Árpádot is. Kaiser László most is hangot ad annak a csodálkozásának, amelynek az az alapja, hogy idősebb korban is kötődhetnek mély és igazi barátságok. Úgy vélem, hogy

ennek az az oka, hogy az igazi és nagy szellemiségek valamilyen módon az időtlenség szépségét, nagyságát, fönségét sugározzák magukból. Ezért idézi Kaiser László II. János Pál kapcsán egy kardinális kijelentését: „A Szentatya már látja és érinti az Urat!” Csernák Árpád életerőt sugárzó, hitet és reményt adó ember.

A szép és gazdag tabló egyik feledhetetlen titka az, hogy a több hasonló vonást, értéket felmutató alkotónak nagyon is jellegzetes arcéle van. Pomogáts Béla hűsége úgy függ össze egyéni sorsával, értékeket feltáró, őrző lényével, hogy egyedüli és leginkább rá jellemző vonásai keltik fel azoknak az érdeklődését, akik még keveset tudnak róla. A tudás kiapadhatatlan forrására bukkanhatnak. Boldogok, kik ebben részesülnek.

Ködöböcz Gábor Eger szellemiségének kiváló képviselője. Erdély neki is oly közel áll a szívéhez, hogy több hasonló társa van ebben a könyvben. Nyelvhazában élünk. Meghasonlást keltő erők el akarnak választani minket, de a fény a láncokon is átragyog.

Botz Domonkos szellemi arcképében Kaiser Lászlóra is ráismerek: a tömörség, a szellemi önmérséklet egy határon túl varázsos erőt sugall.

Jelképes címmel zárul az áldásos seregszemle: *Farkas Árpád, az Erdélyen túlmutató jelkép*. Szürkeségbe omló, arcnélkülivé váló világunkban jó látni azt, hogy van, aki a következőt vallja és hirdeti: „nem engedni az evidens emberi méltóságból és szabadságvágyból”.

Kockázatos dolog egy nagyon alapos, tömény remek könyvről összegezést, ismertetőt írni, hiszen annak az egyik erénye épp a tömörsége. Könnyen el lehet jutni oda, hogy a további kihagyás, sietős ismertetés a hiány érzetét kelti. Ám célom az érdeklődés felkeltése volt. Olyan titkok megsejtetése, amelyeket épp a bőbeszédűség zuhataga sodorhat el. Ahogy bevezetőmben tettem, most is ezt az erényt emelem ki.

Áldott ez a tömörség, mert éppen arra jó, ami a küldetése, fátylat lebbent fel a titokról. Oly röviden, találóan, hogy senki sem szisszenhet fel, hogy nincs ideje az olvasásra. Hiszen sokak számára ezt a túl könyörtelen idő-poroszlót teszi hatástalanná, és épp a médium (a média) cseles és izgalmat ígérő varázslóit kerüli meg, és hirdeti, hogy van olyan szép és jó, amelyhez csak téves felfogás alapján nem juthatunk el. Van remény, mert ember voltunk nagysága éppen az, hogy a lényeggel, az igazi csodával találkozhatunk, tűnődhetünk rajta. Csak a hozzávezető utat kell megtalálni.

A titok létezik – az ilyen könyvekben – Kaiser László remekeiben. Érdemes olvasni őket, mert túl hamar találkozunk az időtlennel – és saját titkainkkal.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2016)

Szemes Péter

Lángpirostól lánczüstig

(Az *Utassy József költészete című kritikai kiadásról* – szerk.:
Vilcsek Béla)

A tavaly napvilágot látott összművet („*A kikelet fia*”) követően, a költő március végi születésnapjához illeszkedve, a közelmúltban újabb fontos Utassy-kötet jelent meg. A Kilencek nemzedéki alkotócsoporthoz emblematikus alakja, kortárs líránk jelese poézisét átfogó és filológiai alaposággal vizsgáló kritikai kiadást nemcsak az értékelés mellett példaértékűen elkötelezett Napkút könyvműhely szerepvállalása, de az emlékező-örzésért és a kultusz építéséért sokat tevő szerkesztőpáros – Utassyné Horváth Erzsébet és Vilcsek Béla – személye is összefüzi elődjével. A két hiánypótló kötet együttesével pedig nem csupán a szélesebb olvasóközönség számára vált hozzáférhetővé az oeuvre egésze, hanem immár a szakszerű tudományos feldolgozás is könnyebbé lett, míg a monográfia születése minden korábbinál aktuálisabbá. Az *Utassy József költészete* című, a korpusz terjedelmével arányosan gazdag tartalmú és sokszínű munka a költő 2010-es távozásáig megjelent verseskönyvek anyagán túl (a gyűjteményesek vagy válogatottak közül egyedül a pályázáró *Ezüst rablánc* kapott helyet, pozíciójából fakadó különös súlya miatt) ugyanis azok bibliográfiai adataiba, keletkezési körülményeibe, recepciójába, a szövegek variánsaiba, különböző előfordulási módjaiba és helyeibe, tehát a tágabb kontextusba ugyancsak betekintést enged.

Az utóbbiakból számos jelentős adalék ismerhető meg, úgy az egyes kötetek, mint az életmű egészét illetően. A „legkisebb fiú” indulásához, a *Tüzem, lobogóm!*-hoz (1969) kötődően feltárulnak az érlelő bölcsészkarri évek, a szabad szólalás lehetőségéért az életre-halálra összekapaszkodott társakkal közösen megvívott harcok – köztük az *Elérhetetlen föld* keletkezéstörténete –, a debüt-könyv kiadási hányattatásai (egyúttal a cenzúra korabeli működése), többek közt a „nemzeti ellenállás kultuszversének” – ahogy Kiss Gy. Csaba nevezte a *Zúg Márciust* – fogadtatása, „élményi” háttere is.

Ám, ha fentebb hányattatást említettünk, a *Csillagok árvájának* (1977) kész kálváriája volt, hiszen a kézirat leadását követően nem két, hanem öt esztendő kellett várni megjelenésére – kifogások ezúttal is a tartalmat illetően merültek fel, sőt, végül a tervezett 56 helyett 55 vers került be ide. Vilcsek Béla a kötet „haza-költészet-szerelmem hármas egysége” szerinti komponáltságát emeli ki, s (mintegy ellenpontként is) felhívja a figyelmet az ugyanakkor kiadott *Tengerlátó* antológiára, melyben Utassy nemzedéke élcsapatában szerepel. Az érezhetően a költő özvegyétől, Utassyné Horváth Erzsébet-től (Zsókatól) származó közlésekből pedig sok hasznos információ nyerhető – mások mellett a versek utóéletéről, a költő édesanyjáról, fiuk születéséről vagy éppen Illyéssel,

Juhász Ferencsel, Kormos Istvánnal való kapcsolatáról, míg Kiss Benedek vallomásának (*Utassy József, a puttonyos*) ideidézése barátságuk néhány kitüntetett pillanatát élteti újra.

A betegség néhány stációját felvillantó *Pokolból jövet* (1981) jegyzetanyagában Alföldy Jenő elemzéséből és Kovács István emlékezéseiből találunk terjedelmesebb részletet, utóbbi különlegessége, hogy a *Zúg Március* születésének leírásával együtt a barát és pályatárs erkölcsi tisztaságának köszönhető szomorú sorsáról is őszintén szól: „... a mindenre odafigyelő hatalom is tanácstalan volt vele szemben. Még a Magvető Könyvkiadó teljhatalmú igazgatója, a mennyi, de mennyi kortárs író, költőt mézesmazdaggal magához édesgető Kardos György, a kultúrkomisszár Aczél György bal keze sem tudta őt megvásárolni, megtörni. Tébolydába taszította... Évtizedek múlva megöszülten, de humorának teljes vértetében és mosolyának ifjúkori csillámaival lépett ki falai közül.”

A *Ragadozó föld* (1987) az „elmúlással kapcsolatos versek” gyűjteménye. Fogadtatásáról Görömbei András valójában a *Júdás időről* (1984) a *Kortársba* írt kritikájából idéznek a szerkesztők, melynek megállapításai a küzdelemből fogant „csillagfegyelmű énekekről” itt is megállják helyüket, a *Kontextus* Kabdebó Lóránt interjújából közöl egy szakaszt a költő kötetépítési metódusáról, illetve Csontos János a Kilencekkel készített beszélgetéseinek (*Együtt és külön*) rokon passzusát, a versek kommentárjaiban pedig Dzsó kedvelt, ózdi születésű ápolója, a *Kálvária-énekek*ben megörökített Prétor Károly arcéle is körvonalazódik.

A 80-as évek második fele lírai teljesítményének javát egybefogó *Keserves* (1991) személyes háttere az említett (egyébként egészében máig kiadatlan) Kabdebó-interjúban feltárt, aztán a *Kálvária-énekek*ben megírt szellemi összeomlás és az évtizedekig hullámzó kedélyállapot – a kötet darabjai az alkotásra rendeltetett kegyelmi pillanatok születtei. Noha a könyvről több kritika is született (Vasy Géza *Forrás*-beli írása például önálló tanulmányköteteiben is megjelent), a recepciónak szánt helyre ezúttal egy különlegesség került: Utassy levelezésének részlete (kéz- és gépirásos formában) atyai barátjával, az *Alföld* szerkesztőjével, Kiss Tamással, míg a kitekintő egységben „magánmitológia-teremtő” haikuiról, fia tragikus távozásáról (a fájdalom a kötetben külön ciklust gyöngyözött – *Választ világomtul*), a (néhány évvel később ugyancsak elhunyt) Rózsa Endréhez, illetve Kiss Pintér Imréhez fűződő barátságáról is található adalékok.

Az *Isten faggatásában* (2000)¹ visszatér a négyciklusos szerkesztésmód, közülük az első a fiatalkori és a szülőföldet megéneklő, válogatott *Hol ifjúságom túnt elhez* (1992) illeszkedik, s – mint Vilcsek Béla rámutat – voltaképpen csak az utolsó kötődik az „első és utolsó metaforához”, Istenhez. Hit és tagadás kettősségét vizsgálja Koppány Zsolt és

¹ Az évszám ne legyen megtévesztő, a kötet alapvetően a 90-es évek elején keletkezett verseket tartalmazza, mindössze megjelenése csúszott el évekkel, ám ezúttal nem amiatt, mint a pályakezdő verseskönyveké.

Ködöböcz Gábor egyaránt évekkel későbből beemelt írásának részlete, ám a nagyon komoly és komolyan vett témát a *Kontextus*ban feloldja Szikra János emlékezése – a neki dedikált *Ecetfa alatt* vers apropóján – a „rákosfalvi iszoda” közös szerdai összejöveteleiről, valamint a mester és barát egyszerű-szép búcsúztatása.

A Kilencek harmadik antológiájának (*Elérhetetlen föld 1994*) szomszédságában megjelent *Fény a bilincsen* kapcsán elsősorban a költőcsoport válogatott kötetéről, Utassy itteni megjelenéseiről nyerhet ismereteket az olvasó. A szövegvariánsok és kommentárok mellett – melyekből az anyósával, Szécsi Margittal vagy Kántor Péterrel való kapcsolat is érzékelhetővé válik –, a Fogadtatás rész mindössze Lator László a könyv dedikációját köszönő levelét és két, a fiú elvesztése miatti részvétnyilvánítást tartalmaz.

A *Kálvária-ének*et követően látott napvilágot a pályán mérföldkő-jelentőségű *Földi szivárvány* (1996). A Keletkezésben hosszabb szakaszt találhatunk G. Komoróczy Emőke *A kilencek* című dolgozatából, főként az összeomlás lírai naplójáról, illetve Bodor Béla kritikáját a későbbi gyűjteményről, a 2001-es *Tüzek tüze*ről. Ebben kiemeli a haiku-forma jelentőségét Utassynál (a *Földi szivárvány*ban 72 szerepel), s ez a recepciót áttekintő egységnél Szepes Erika és Görömbei András kötődő írásainak citálásához vezet át. A *Kontextus* jegyzetei a kötetben szintén helyet kapott tanka műfajának ismérvei mellett, többek közt a Réz Pállal, Kiss Annával ápolt barátságra és az írás fontosságának (ebben a tekintetben a költő *Az én keresztm* című képverse különösen beszédes) megvállására is kitérnek.

A 90-es évek közepének alkotói teljesítményét összefogó *Szép napkeltő holnap* (1999) darabjai viszonylag nyugodt periódusban fogantak. Vilcsek Béla Ködöböcz Gábor Konczek Józseffel készített interjújának megállapításaitól jut az Utassynál is (sőt, a Kilencek egészénél) hasonló világlátás, szemlélet- és beszédmód láttatásáig. A kötet dedikált versei kapcsán a kommentárok bővebben szólnak a Léka Gézával való barátságról, mester-tanítványi viszonyról (illusztrációként szerepel néhány a szerdai kísérletekből is), Rózsa Endre távozásáról, a *Pakk* apropóján pedig Lackfi János értő elemzése is gazdagítja az anyagot a korszak Utassy-lírájáról („Nagyon szépen fájjon”).

A *Sugdós a Sátán* (2002) a „végső (...) emberi és alkotói elbizonytalanodás” kötete. Öt ciklusából a harmadik (*Amikor Isten igéz*) versei miatt került a Fogadtatásba Pécsi Györgyi nagy ívű, *Pogány metafizika Utassy József költészetében* című tanulmánya, melyben a pogány áhítat szakralizálódását mutatja ki a költőnél, míg a *Kontextus* elsősorban az anya elvesztését (öt siratja el az első, *Fekete ének* című egység) emeli ki.

A régebbiek mellett a kétezres évek elejének versei kerültek be a *Farkasordítóba* (2006), az utolsó olyan kötetébe, amit az alkotó még életében kezébe vehetett. A közéletben megjelent két gyűjtemény, a *Tüzek tüze* (2001) és az *Utassy József válogatott versei* (2006) összegző jellege miatt emelte ide Vilcsek Béla Nagy Gábor utóbbihoz írt előszavának részletét, illetve a Fogadtatáshoz már 2011-ből Olasz Sándor átfogó tanulmányát a „versszimfóniákról”, Vasy Géza szópoétikai vizsgálatának eredményeit (a *Tüzek tüze*,

a *Sugdos a Sátán* és a *Farkasordító* kapcsán), valamint Szepes Erika ugyancsak terjedelmesebb írásának a Holdról, mint mitológémáról szóló passzusait. A *Kontextusban* ezúttal a betegség-versek háttere, a különböző szanatóriumi kezelések rövid összefoglalásai olvashatók.

Mint jeleztük, az *Ezüst rablánc* az egyetlen válogatott kötet, melyet közread és áttekint a kritikai kiadás. A döntést a szerkesztők a következőkkel indokolják: „egyrészt ez a költő által életében utoljára összeállított és hitelesített verseskötet (az a bizonyos, filológiai és kritikai értelemben meghatározó ultima manus), másrészt szerkesztési elvének és módszerének köszönhetően, immáron az egész költői életmű egyfajta és régóta óhajtott kiteljesítését, összefoglalását és egyben önértelmezését jelenti. Visszamenőlegesen is kiemelt jelentőségű az egész pálya alakulás- és alakítástörténetének megértése és értelmezése szempontjából.” Keletkezési körülményeit illetően könnyű volt a helyzet, hiszen arról a kiadó Szondi György beszámolt *Pödödök* című emlékező írásában, ennek citálása mellett, a recepcióból tallózva, szerepel még Olasz Sándor már idézett dolgozatának kötődő szakasza és Szepes Erika részletes verstani elemzése is. A kommentárokat a költő utolsó időszakának leírása pótolja – nyilvánvalóan Zsóka elbeszélése alapján – és három fontos vers, mellyel barátai, pályatársai „szavakba temetik”: Györi Lászlóé (*Utassy József emlékezete*), Konczek Józsefé (*Örök tavasz*) és a friss Utassy József-díjas Léka Gézáé (*Elég a hangod*).

A kritikai kiadás anyaga (esetleg egy zárszóval) itt le is zárulhatott volna, ám a szerkesztők néhány fontos szöveg közlését még szükségesnek tartották – így állt össze a *Háttér* című egység. Ennek nyitánya Györi László alapos és gondos munkája a Kilenczek levelezése (1966–1969) az *Elérhetetlen földről* („*Barátom: tömörülünk*”) és a költők bibliográfiája 1968-tól 1999-ig, ám egy ilyen jellegű anyag sokkal inkább illeszkedik a csoport egészéről szóló kötetbe, mint egyikük, még ha meghatározó tag is, poézisének kritikai kiadásába. Hasonlóan funkciótlanak érezzük ehelyütt Vasy Géza egyébként nagy és szép válllásának közreadását Utassy személyes adataival, aktualizált bibliográfiájával, életrajzával és pályaképevel, hiszen korábban már megjelent és díszévé is vált a tavaly napvilágot látott összműnek. Kissé esetleges szerkesztői megoldásnak tűnik az is, hogy a rövidítések (irodalmi, szakirodalmi és egyéb) jegyzékeit követően – melyeket a kötet végére lehetett volna tenni –, szerepel Vilcsek Béla *Duende* című írása, mely voltaképpen „*A kikelet fia*” utószava lehetett volna, hiszen annak a kötetnek az összeállítási elveit, módszerét mutatja be. Ám itt teljesen elveszti értékeit a tartalmas szöveg, ráadásul, aki nem ismeri a korábbi könyvet, nem értheti, miért került ide egy másik, anyagában egyébként a kritikai kiadástól részben különböző (hiszen abban a műfordítások, rövidprózák és a *Bethlehem csillaga* című dráma is természetszerűleg helyet kapott) kiadvány szerkesztői útrabocsátója. Nincs indokolva az sem, miért váltja ezt a szöveget újabb 27 Utassy-vers, elkelt volna hozzájuk egy rövid bevezető itteni közlésük okáról, arról nem beszélve, hogy mint primer alkotások, a tárgyalt kötetekben nem

olvasható költemények, inkább az *Ezüst rablánc* jegyzetei után lennének a megfelelő helyen, mint a *Háttérben*. Ugyancsak az anyag végén, a tartalomjegyzék szomszéd-ságába állhatott volna a vers- és névmutató, a kettő közé azonban még bekerült egy, „*Kilencen, akár a szarvasok, kilencen*” című blokk. Ezzel kapcsolatban is úgy véljük, hogy a költőcsoport örök összetartozása úgy barátságukat tekintetve, mint az irodalomtörténet szempontjából, rendkívül fontos ugyan, de – mivel az írások mindegyike másodközlés – ahogy az *Akár a szarvasok* a *Csillagok árvájában*, a kötetek szerkesztői jegyzeteiben (különösen, mert mindannyiukról található ilyen) szerepelhettek volna a költőnek dedikált szövegek is. Így nagyobb odafigyeléssel még jobb, Dzsó alkotói nagyságához még méltóbb kötet születhetett volna, s ez vonatkozik a fedél meglehetősen rossz minőségű képére is.

Ám, miután az elkészült könyvön nincs már lehetőség változtatni, becsüljük meg ebben a formában számtalan erényét. Hiszen olyan alapmű született, mely éppoly biztosan eligazítja az első útját járót, mint a tapasztalt vándort kortárs irodalmunk koszorúsának lírai univerzumában.

(*Napkút Kiadó, Budapest, 2017*)

Szent Antal

(*olaj, vászon, 2014*)

Sz. Tóth Gyula

Körbolondozók

Oláh András: április bolondjai

Oláh András új kötetének csipkelődőn tréfás címe van. Ha beleolvasunk, megtudjuk idekinn, hogy odabenn mi fáj. Így tettem én is, nem bántam meg, s nem vesztettem. Az első benyomásokat rögtön meg is írtam a szerzőnek: „Gyönyörű nagy művet komponáltál, szól is, mond is. Belemásztam, szétszedtem, igyekeztem összefogni, fogható, mert kompozíció, rendezve. Meg- és felrázó, költészetedet, illeszkedve-folytatva a megépített formát, magasabbra emeled. Gratulálok!”

Ezzel el is intézhetnénk, hisz régi ismerősök vagyunk, írtam drámáiról, versköteiről. De mégse. Hatoljunk beljebb, a versek új élményt ígérnek. Elkapott a hév, a belemélyedés és a lebontás után szeretném fölépíteni a magam „értekezését”, persze prózában. Mert a bolondok, manapság, már nem csak áprilisban villognak. Folyik a körbolondozás. És akkor még finoman fogalmaztunk, játékosan, évődve, némi mulatságot sejtetve. De ez nem multság, itt másról van szó. Semmi kétség, a bolondját járatják velünk. Valakik járatják, mások járnak – bolondoztatók és bolondozottak. Bolondítók és bolondítottak. Mindannyi (meg)járjuk. És nem csak áprilisban megy a móka. És nem móka, mindannyian benne vagyunk. Valaki azt hiszi, hogy ő csinál bolondot másokból, vele ezt nem tehetik meg. Mint a gyerekek április elsején, nálunk a bolond a divat, Franciaországban, Olaszországban a hal. („Április hala, április bolondja”, miként Pomozi Péter színes szólásmentéséből is megtudjuk. *Enyelv-Magazin* = <http://e-nyelvmagazin.hu/2017/04/15/aprilis-hala-aprilis-bolondja>.)

Itáliában régebben csúnya tréfaaként haldögöt csomagoltak ajándékba, mára már szelídebb a játék: papírra rajzolt halat igyekeznek egymás hátára tűzni, persze titokban, hogy a célszemély ne sejtсен semmit. És ahogy lenni szokott, az nevet a legharsányabban, akinek a hátán ott tátog a papírra vetett hal. Mint Karinthy-nál, amikor röhög az egész osztály a „szamáron”.

Adódott, hiszen már életműről van szó, hogy előveszem Oláh András korábbi munkáit, és egy nagyobb összefogó elemzésbe helyezem ezt a kötetet. Persze elővettem korábbi munkáit (a legelső verskötetete nálam: *Por és Hamu*, 1998-ból), kritikákat, de mégsem készül összefogó elemzés. Messze még a vég. Több oldalról közelíthetünk, mint versbeszéd, verstan, hangzók és hangoztatottak, dallam, fogalmak, Ritmus és gondolatok. (A „*Mi a költészet?*” című nemrég megjelent kötet is többféle választ ad erre.) Írásom, ha úgy tetszik, szabálytalan lesz, ebből is kicsit, arról is kicsit. A kötet egészen túl (lévén, de nem túltéve magamat) megfogalmazható: értekező líráról van szó. Ha így van, akkor értekezőre veszem a figurát. Ehhez el kell időzni a

matérián – beszélgetős líra, esszéző. Merthogy kihív a költő: esszé – asszó, szellemi párbaj. *Vív(ód)ás*. Mi a kínálat? Leckét kapunk hazáról, lázas, kóros történelmünkről, a *karácsony* sem a régi, „régen méltóságos asszonyok toporogtak a kondérok között / (s amint teheték gyorsan kezet is mostak / mert érezték hogy piszkos lett a szándék) / most lángot okádó cirkuszi artisták / hazudják szemünkbe a mosolyt”, az *életmentő gyilkosok* márpedig itt vannak közöttünk. S hogy cseppet sem mókás a helyzet feketén-fehéren tárgyalja a címadó vers: „a kő veled a kő ellened / a szavak kiveret fogak közt fénylenek / bűnösök a szelídek / kiket a vad rendőrlovak csendre intenek / fájdalom ragyogja be a cipőkre tapadt sarat / s egy elrontott finálé kopott díszletei közt / közönyös reflektorok és rendőrökordonok / mögül cinkosaik elaljasult / hazáról hazudnak menetrend szerint”. Ultimátumot kapnak az élők: „s maradt az örökös cserbenhagyás”. Ezt kapjuk. Lehet ez útravaló? És mindez [*következmények nélkül*]: „bármerre mégy is: olcsó lesz a szó / s a megtúrt múlt a legnagyobb csalo”.

Aztán pillantás a hídra, a *fölégetett hidakra*. *Magaslesen*, de nem magasról lesve, igyekszik oda felérni, hogy onnét pillantson le, tükrökre, kicsire és nagyra, és vessen pillantásokat az olvasó is mindarra, amire a költő figyel. A mindennapokban cipeljük mindennapi keresztjeinket. Oláh is, következetes közjátékos (lásd *Közjáték vagyunk, 50 év 50 vers*, 2009-ből), és nem orrát magasán hordó „múzsafi”. Talán azért is, mert van civil foglalkozása? Lehet, a költői ént nem akadályozza a „magas küldetéstudat, hogy elszálljon”. (Petróczi Éva őszinte önvallomása a költészetről illik ide, lásd *Búvópatak*, 2017/4.) Amit kapunk: pengeéles érzékenység, higgadt „tárgyalás”. A körülötte sürgő-forgó világ lüktetésének érzékelése érzékeny lélekkel és lüktető elmével, melyben maga is sűrög, de inkább forog, a (lehetséges) ledarálás érzetét valósan átélve. Törekvés a mind szélesebb felfogásra, s mindennek kifejezésére művészi eszközökkel, a benne-levés hitelességével, örömeivel és fájdalmával. S eközben nagy lelkierővel bátorít. A művész, ha fáradt, ha olykor csügged is, elveszni nem hagy. Oláh, amikor verseivel felráz, így hat másokra, s így igyekszik a gyógyulás felé terelni.

Társra vagyik, társra vár. Ölelésre, amikor a köz- és a magánszféra összeborul. Amikor az egyik vigasztalja a másikat, (ki-) és felemelve önmagunkat. Mert csak akkor az igazi az érzés, mert különben rájövünk, hogy „nem önmagunké vagyunk / hogy túsod lettem s lelkem / kuszább mint a szennyeshalom / nagymosás előtt hétvégén szombaton”. Így adózik J. Gy. emlékének *Anna naplójából* idézve képeket. „Új parókat hord az éjszaka”, már a viharjelzés is elkésett. Mi a valódi, és mi a tettezés? „hagyom hogy kigombolj / hogy ágyadba vonszolj magatehetetlenül / párnádat átölelve érzem felbátorodni a vágyat / maradok a legigénytelenebb szerető / s te tűröd hogy illegális bevándorlód legyek”. Igen, ez már *idegen szerep*. De biztat: „a hajnal egy madárhangban felébred”, hisz *tükröd vagyok*.

Hol a *tájékozódási pont*? A fiatalság emlékei közt bóklászva – noha felszisszen

bennünk „a féktelen kamasz és őrzy rendületlenül / a magára zárt álmokat”, ezek lassan már elvesznek, erősítésre van szükség. Szűk a tér, a kör. Kódot kell váltani, mert különben marad *mérleghiány*. Oláh mérleget készít, de nem zár. Állítani kell a szubjektíven, „innen már Isten is szabadságra ment”. De nincs minden veszve. Van szökési kísérlet. A költő arzenáljában még sok a töltet, vegyünk borúra derűt. Oldjuk hétköznapi kudarcainkat. Ha nem komolyan, hát legyen: *modoros modortalanságok, csacska fecskeségek*, meg efféle bohóságok. Űde játékosság, fergeteges nyelvi bravúrok, a magyar költészet nagyjai átköltésben, zene és gondolat egysége biztatva ringat, koncertbe emelkedik, a teljesség felé – ha morzsákkal is, egysorosokkal adózva Weöres Sándor emlékének. *Maradt még* költői muníció bőven, a játékos líra csúcsain gördülnek a sorok Karafiáth Orsolyához álmodva. Lüktetnek a páros rímek: életem – terem, szavak – szakadt, bármi – járni, sebhely – tedd el, keresni – senki, káoszt – éjszakához. A szavak nemcsak rímelnék, de fogalmilag stimmelnek, képileg újat teremtenek. És zakatol a *monológ*, benne is ilyenek: a szót – asszót, adós – ragadós, nyitott – ivott... a folytatás öröme az olvasóra bízunk. Ha összerakjuk a rímeket, ha összeolvassuk őket, új szerkezetet kapunk, új verset hallunk. Miért is? A végén az önvallomás: „a versek szikék a versek varratok / bennük mindennap én is meghalok”. Íme a rímes újjászületés.

Műfaji megközelítések, módjával. Szabad versbeszéd, rímes versek kötött formákkal, szójátékok, mindegy is, költészet. Legszívesebben sorra vennénk az egyes opusokat, de ezt meghagyjuk az olvasó élvezetére. Néhányat még említünk: a filmes jelenetet idéző leleskedő háztetők, a bravúros szójátékos játékvasút, vagy amikor „az utcát telesírja a hajnal” – kép, benne lélek, együtt a tárgyiasult szellem, mindez egy buszmegállóban. 2013-ban ezt írtam az *Idegen test* című kötet kapcsán (Agria, 2013. nyár): „Oláh poétikai beszédmódja ötvözi a hagyományos, a modern és a posztmodern elemeket (...) a versforma szabad vers szürrealista, avantgárd költői képeivel már-már abszurd”. A most tárgyalt kötetnél finom változást, keményedést érzek. Eugène Ionesco, az abszurd dráma mestere, tapasztalva az élet színét és fonákját, a 70-es évek derekán azt mondta, vége az abszurdnak, mert a valóság lett az abszurd. Oláh, jogosan abszurdnak mondott beszédmódja mára realista lett.

De mi baja Oláhnak a világgal? A világ ment elébb, a világ „fejlesztve” van. Noha az „alkony megindult”. Ezt érzékeli Oláh, be van borulva. A gazdaság tarol, törvényeivel és törvénytelenégeivel. „A gazdaság privát hatalmai szabad utat követelnek a nagy vagyonok megszerzéséhez. Semmilyen törvényhozás nem állhat az útjukban. Ők akarnak törvényt hozni a maguk érdekeinek megfelelően, és ehhez felhasználják a maguk teremtette eszközeit, a demokráciát, a lefizetett pártokat.” (O. Spengler: A nyugat alkonya, II. kötet, 618.) Ezt gyakran előhozva elemezi Csejtei Dezső, aki Juhász Anikóval közösen, szélesre nyitva feldolgozta mindezt *Oswald Spengler élete és filozófiája* című munkájában. (Attraktor Kiadó, Máriabesnyő –

Gödöllő, 2009. De ezt visszatérően megtaláljuk Czákó Gábor publicisztikáiban is.) Megvallom, a lírai-formai elemeken túl, emiatt az attitűd miatt, a világról való felelős gondolkodás miatt különösen kedvelem Oláh András munkáit. Tanári notesz-könyveimben hasonlókat írtam: „Mára világossá vált, hogy a »látványcivilizáció«, ahogy Vargas Llosa nevezte, sok mindent kínál, és sok mindent eltakar, de a lényegi – az emberi-kulturális – kérdések maradnak! Az ember, a felforrósodó világhelyzetben, minden látszat ellenére, egyre inkább elbizonytalanodik, és kezdi keresni a válaszokat. És meg is találja?” Aztán: „Az emberek, mintha kedvüket lennék egyegy »jó« öldöklésben (főleg, ha az a másokban »csúcsoadik ki«”. (Tanári notesz 10. *Zászlós idők*, augusztus 15., 17.) „A globalizmus paradoxona: az ember, miközben hajszolja (keresi) a virtuálisit, nem menekülhet a valós elől. Jean Baudrillard már bemutatta ezt, amikor leírta a hamis termelő társadalom irrealitását.” Így akadtam az MGM-en a filmre: *Koyaanisqatsi - Kizökkent világ* (1983). Színesen felvonulnak itt a természet csodái, viharok, naplementék, az emberi alkotások, hol lassan, hol felgyorsítva a képeket. Megjelennek a különböző népcsoportok, az ipari gyártó szalagon bábuszerűen dolgozó emberek mint robotok. És az emberi pusztítás nyomai, törvényszerűen. (Tanári notesz 9., *A virtuális valósága*, május 20.) Hát, ettől akad ki, és ezen akad fenn Oláh András. Keresi az ember helyét, keresi a válaszokat. Nem is a „miért”, a „hogyan tovább” izgatja.

Vannak tájékozódásra fogódzók, mint az ajánlások, egyben tisztelgő emlékezők egyben. Sorakoznak a hűséges ismerősök, barátok, Görömbei András, az atyai mester, a sokat jelentő támaszok. Ott áll József Attila, neve kezdőbetűi sorba szedve: útjelző oszlop, mert *jó volna tudni*. Nehéz megkerülni. Nem is szoktatni kell szívünket a csendhez, inkább szöktetni a zajból... csillámló sziklafal felé... És ha szabadság, legyen, de az nincs rend nélkül. És zene nélkül, mit érek én? – sürgetik a ma igényesebb zenészei. *Bartók nélkül minden halott / géppel írt dallam – csak dadog*, toldja meg Oláh András. És figyelmeztet: mára visítós lett a koncert. Kocsis Zoltán halálára verset komponál, hallja a melódiát, kinek van füle. Zene nélkül „az igazi utat elveszítjük, kizökken a világunk”, írja Tusnády László Kodály Zoltán és anyanyelvünk kötődése kapcsán (*Búvópatak*, 2017/6). És a végén: üres a pohár, hamis a bordal, tán a bor is. Nincs tovább? Vörösmarty vonója a biztató, húzd rá, mégis, *bordal helyett*. Lehet, a nyútt vonó már nem elég, új kell, keményebb fából faragott. Az olvasó még másra is használhatja, de a költő csak daloljon. Ne adjuk fel hidainkat, hídfőállások nélkül vesztésre állunk. Gondoljátok meg, emberek: vagy bolondok leszünk, vagy... elveszünk egy szálíg? (Csupa kisbetűvel írva... de nemcsak hős lett.) Még érvényes a költő fohásza: „– csak az nem mindegy hogy bárányaid / maradunk-e Uram vagy birkákká leszünk”, írta 2008-ban („Érintetlenül”).

Noha végig ott húzódik történelmünk, annak hazai és európai szálai, nincsenek dátumok, események. Oláh nem nevez meg áldozatokat, hősokeket, vétkeseket. Nem

ken, nem hárít, nem vádol. Nem említ elkövető köröket, de benne vagyunk mindahányan: ők, ti, mi, ő és te. Még én is. Ragozzunk, adott a lecke. Nem tematikus versek. Ne is keressük a témákat. Kommunikációs szempontból érdekes közelíteni: „kis versek”, legalábbis rövidek, metaforákban gazdagok, a megjelenő képekben ott téblábolnak a szereplők, helyszín is előtűnik, akció is van, kevés mozzanattal. A kapcsolatok személyesek, látszólag egyszerűek, „partikulárisak”, vetné oda a tudákos fölény. De nem, az egyén büszkeségéről van szó. Oláh András már régtől nem kedveli, ha biliárdgolyóként lökdösik valakik kényükre-kedvükre, szórakoztatásukra, telibe, mandinerre s vissza. Így lesz a csendes személyesség „közügy”. A verseket sűrű érzelmi, érzéki töltéssel, robbanékony erő feszíti, bennük az élet alapkérdései. S az „apróságok” mögött ott feszül a világ. Hallom a muzsikát (egy zeneművész-tanár szerint „kvintfülem” van, zenéltem is). Költsük kicsit át: „Lírikusnak dalból van a lelke, egész világ szíve dobog benne...” (Kola József zenéje, Fonó Frigyes szövege... ennyiben igaz, a többi már egészen más: a költőnek van jó barátja, kicsit vigasztal, fájó könnyet ejtesz, és igyekszel a rosszal megküzdeni. A lírikust, azt nagyon szeressétek!

Nem tárgyí költészet, és nem légies poétai lebegés, hanem az egyéni és az egész szintézise, izzó kemencében. Nem lépi át a mindennapi lét határait, jelen van a valóságban. Nem egyedül szálldos az univerzumban, mint megváltó, sem nem vergődik, mint kivert kutya, nem tetszeleg a hős pózában, és nem is sajnáltatja magát. Az egészhez a részeken át közelít. Végig ott feszül a magán(jó) és a köz(jó) összehozása, összefogása. Komplex rendezésben, a versekben nyargaló érzések, gondolatok az esztétikai vonalak mentén fegyelmezetten összefogva. A rend szép, mondta Hamvas Béla. Ezt nyugtázzhatjuk Oláh András új kötete nyomán. Nagy, összefüggő kompozíciót sző, hangokból – etűdök harmóniafüzérrel, versbeszédben. Lírája egyszerre zenél, átjár, gondolkodtat, felráz, katarzist teremt. Összetett, színesen gazdag, tartalmas költészet. Azt is mondhatnánk: értekezés 6 tételben. Vagy verses dráma hat felvonásban, 71 jelenetben.

Végül ismét egy érzékeny és fontos szellemi kapcsolódási ponthoz értünk. A *Búvópatak* 2017 júniusi számában Szutrély Péter nyílt levélben teszi fel a kérdéseit: „*Valóban itt az idő felhagyni mindennel, amit generációnk valamilyen alakban szépnak érzett? Itt az idő a kapitulációra a szellemtelenség, lélektelenség, lélekgyilkolás, kiüresedés, elszáradás homokviharai előtt? Nem vagyunk mi búvópatak? Welwetschia mirabilis? Meg is fogalmazza a választ. – (Csobogjunk tovább! Valahogyan. Vékonyan, alig loccsanva, szinte észrevétlenül. De friss cseppekkel.)* Oláh András is segít megfogalmazni a mi válaszukat: *nem, nem hagyhatjuk veszni értékeinket. Szeresd a költőt, verse nélkül semmi ez az élet.*

(Magyar Napló Kiadó, Írott Szó Alapítvány, Budapest, 2017)

Madarász Imre

Irodalomtudomány és kultúrpolitika között

Király István: Napló 1956–1989

Amint az előre látható, de legalábbis sejthető volt, Király István hagyatékából előbukkant naplójának megjelenése szerzője halála után huszonnyolc évvel (is) kisebbfajta szenzációt jelentett a honi humán értelmiség köreiben. Ám nem árt rögtön pontosítani és behatárolni: azok köreiben, akik a rendszerváltozáskor is már diplomás emberek voltak, akik egyetemi tanulmányaikat még az előző rendszerben végezték. A kilencvenes években végzetek és főleg születettek – nem is beszélve azokról, akik, 2000-ben látván meg a napvilágot, jövőre lépnek be az egyetemek kapuin – valószínűleg sokkal kevésbé tudják értékelni – és értelmezni is – a Soltész Márton által igazán gondosan szerkesztett, irdatlan terjedelmű (Babus Antal kísérelő tanulmányával és a jegyzetapparátussal együtt több mint ezer oldalra rúgó) naplomonstrumot, tele egykor jelképes, korszakos nevekkal.

A legtöbbször – s köztük a legértöbbször – a naplókolosszus vélhetően főként emberi és kordokumentum lesz, esetenként akár kincsesbánya lehet a kádári kor tudományos és politikai – de legfőképpen tudománypolitikai és kultúrpolitikai – életének, egyetemi-akadémiai világának „belülről” való megismerésében. Gyakran kínos szembesítések révén patinás portréjú szellemnagyságokkal, melyeknek leplezetlen elfogultságait azonban nem árt kritikusan olvasni (lásd a „korlátolt” Veres Péter, „az embert a végletekig lealacsonyító Fejes Endre”, a „középszerű” Kispéter András, az „antiszemita” Czine Mihály, Fekete Gyula és Kocsis Rózsa, a „csak magyar szempontú”, a „szocializmus problémáihoz” fel nem érő Illyés Gyula, a „bűnös”, a „kapitalista restauráció felé határozott határvonalat” nem húzó Nagy Imre, az *István, a király* „olcsó történelmi parabolá”-ja stb., stb., stb. példáit).

Király Istvánt is jellemezte a kifelé és a befelé irányuló kritika közti aránytalanság. Önbírálataiban patetikus, retorikus, általánosít, tompít, elhallgatja életpályája legkínosabb konkrétumait és legfontosabb-legjellemzőbb jellemvonásait. A vaskos kötet egyik legfeltűnőbb hiányossága, hogy bizonytalanságban hagy ama vádak, mendemondák, híresztelések igazságalapját követően, miszerint az önjellegzése szerint is sokáig-sokszor dogmatikus kommunista Király '45 előtt szélsőjobboldali, fasiszta, *Mein Kampf*-fordító stb. lett volna. Erről ugyanis az 1956-ban elkezdett *Napló* éppúgy hallgat, mint arról, mit csinált a főhős-elbeszélő a Magyar Október napjaiban. (1956. szeptember 27. és december 23. között nincs egy bejegyzés sem. Vajon miért?) Annál érzékenyebben reagált a bevallottan pa-

ranoid Király („mindig úgy érzem, hogy engem támadnak”), amikor „előélete” e homályos „mítoszára” (Babus) mások emlékeztettek: az Aczél Tamás–Méray Tibor szerzőpáros krónikájában (*Tisztító vihar*) vagy Király „felfedezettje”, Moldova György regényeiben (*Malom a pokolban, A változások őrei* – vö. Moldova önéletrajza, *Az utolsó történet* vonatkozó részével). Pedig talán itt találhatnánk meg a kulcsot ahhoz a paradoxonhoz, hogy egyfelől Királyt egykori barátja, Pándi Pál eszmeárulással, nacionalista elhajlással vádolta meg (vö. *Rejtőzködő legendárium*), másfelől a népi írók tábora sosem bocsátotta meg neki, hogy kidolgozója volt az MSZMP őket megbélyegző, elítélő '58-as párthatározatának. Ez terhelte meg „hullámozó” kapcsolatát közvetlen tanszéki kollégájával, Czine Mihállyal is.

A gigászi *Naplón* szinte vezérmotívumként vonul végig Király ellentmondásos viszonya Aczél Györggyel, akinek tanácsadója, jobbkeze volt, akitől kegyeket, támogatást és hatalmat remélt és kapott, noha legtisztább perceiben felismerte, hogy „opportunistá” okokból: Aczél „csak használ, de nem szeret”. Király közelről jól látta az első számú kádárista kultúrpolitikus, a nagy kézivezérlő korlátoltságait, silányságait, intrikáit, gonosz hatalmi játékeit, mégis hű maradt hozzá és az általa képviselt „három T”-hez, és egyáltalán az egypártrendszerhez a síron túl is.

Királyról 1989-ben, a rendszerváltó „annus mirabilis” során kegyetlenül azt mondták, hogy éppen jókor halt meg, mielőtt rázúdult volna az addig tiltott-visszafogott kritika ösztüze a „hétköznapi forradalmiságáért” (egy forradalomellenességen alapuló rezsimben) és más rendszerpárti intellektuális leleményekért. Életművének végső és legnagyobb önellentmondása, hogy bár kiemelkedő irodalomtörténész volt, olyan megkerülhetetlen művekkel, mint a befejezetlenségében is monumentális, kétszer két kötetes Ady-monográfiásorozat (*Ady Endre, Intés az őrzőkhöz*), a kultúrpolitikus kontaminálta benne az irodalomtudóst, bizonyos mértékben kompromittálta is (a naplójegyzetekben pedig egyértelműen elnyomta), „örök tanúságul” és intelmül az „írástudóknak”, tudósoknak, irodalmároknak, gondolkodóknak, hogy ne merészkedjenek túl közel a politikai hatalomhoz, mert átmeneti sikerekért, befolyásért, titulusokért és hasonlókért valódi halhatatlanságukkal, jó hírnevükkel, dicsőségükkel fizethetnek.

(*Magvető Kiadó, Budapest, 2017*)

(*Szerkesztette: Soltész Márton; Magvető Kiadó, Budapest, 2017*)

Hegedűs Imre János

„Utoljára Szabadszállásra mentem”

Molnár Péterné: „...a róna, hol születtem” – A Petőfi-szüülőhelyvita

A bartóki modell szerint az életben, a költészetben még volt helye a csodának, Juhász Ferenc is szétpillantott a titkok szádából (A szarvassá változott fiú kiáltozása a titkok kapujából), s Nagy László a *Csodák csodája* nagy verse (és egész életműve) a realitás végső határát feszegeti.

Aztán a száraz racionalizmus, a földig érő materializmus, újabban a posztmodern jégkorszak leperzselt minden legendát, misztériumot, idealizmust, száműzte Platón „világlelkét”, demiurgosát, a „tisza eszt”, amiatt félve, szorongással közeledik – írástudó és földi halandó egyaránt – a megfoghatatlan, a nem érzékelhető szubsztanciákhoz.

Petőfi Sándor és József Attila. Két zseniális elme, más kor más világérzés, más létértelmezés fiai, mégis, különös módon, teljesen véletlenül (?) egy településnév összekapcsolja őket, mint Szent Lajos király hídja egyik partot a másikkal:

Szabadszállás. „Utoljára Szabadszállásra mentem” (*Kései sirató*)

Istené a szállás – mondták s talán mondják ma is a Székelyföldön az úti vándornak. Valóság fölötti töltete van a szónak, kétszeres szabadság-paradigma: „Szabad, mint a madár”, és „Száll, mint a gondolat”.

Petőfi születéshelye körül évtizedekig folyó vitát lezártnak tekinti az irodalomtörténet-írás: Kiskőrös. Határozottan és véglegesen mondták ki szaktekintélyek, hogy nemzeti költőnk születési helye nem lehet más, csak Kiskőrös. A nyugtalan elmék azonban soha nem törődtek bele a kinyilatkoztatáson alapuló döntésekbe, mert a korlát a „szabad szállás” ellentéte. A korlát nyugtalanít, a korlát provokál, a korlát kihívással él.

Molnár Péterné nem a rakoncátlankodó lázadók családjából való, könyvében („...a róna, hol születtem” – A Petőfi-szüülőhelyvita) csendesen, toleránsan szól, nem ellenvélemény-elméletet épít föl, hanem véleményeket szembesít, de a konfrontálódás végeredménye mégis perfelújítás, azzal a megérzéssel (sejtelemmel?) tesszük le a könyvet, hogy legendás életű költőnk Szabadszálláson, és nem Kiskőrösön született.

Bátor vállalkozás a Magyar Tudományos Akadémia, az irodalomtudományi intézetek és a köztudattal szemben. Eljárása elegáns, udvarias, körbepillantó. A három fejezetben (Érvek a félegyházi születés mellett, Érvek a kiskőrösi születés mellett, Érvek a szabadszállási születés mellett) filológusokra, helytörténészekre jellemző pontossággal és szorgalommal, különösebb kommentár nélkül összegyűjti, rendszerezi, inkább tálalja, mint taglalja azokat az írásos dokumentumokat, adatokat, szóbeli

tanúvallomásokat, jegyzőkönyveket, szerződéseket, marhacédulákat, telekrajzokat, amelyek Petőfi Sándor életének korai állomáshelyein készültek.

Az első döbbenet, amely az olvasóban keletkezik, a személyek, családok, intézmények, települések neveinek sokfélesége, bizonytalansága, elírása. Több dokumentumban, amelyeket Petőfi tölthetett ki, vagy ő diktált, az adatok teljesen különbözőnek egymástól.

Az köztudott, hogy a családnevet hol Petrovics, hol Petrovits alakban írták, kivéve a soproni katonai alakulat törzslapja, ahol, németesen, Alexander Petrovich szerepel, s szülőhely: Kis Kőrös.

Rendkívüliek az eltérések az iskolai osztálynaplókban! Szinte hihetetlen, hogy a szigorú rendet tartó, pedáns oskolamesterek, rektorok, osztályfőnökök hányféle elírással éltek. Molnár Péterné összegyűjtötte, a fényképmásolatokat is közölte könyvében, táblázatot is szerkesztett: hol Szabadszállás, hol Kiskőrös, sőt Dunavecse szerepel, és az édesapa keresztnéve egy helyen Ferenc, másik helyen Sándor, mestersége egy helyütt asztalos. Valószínű, a hosszas szülőföld-vitát is Petőfi Kecskeméten, Szabadszálláson, Sárszentlőrincen, Pesten, Aszódon, Selmecen, Pápán, az ottani kollégiumok irattárában fennmaradt, egymásnak ellentmondó adatai táplálták.

És ott a híres vers, a *Szülőföldemen!* Két változata is van, Molnárné mindkettőt közli, a letisztult, szép szöveg közszájon forog: „Itt születtem én ezen a tájon, / Az alföldi szép nagy rónaságon, / Ez a város születésem helye, / Mintha dajkám dalával vón tele, / Most is hallom e dalt, elhangzott bár: / Cserebogár, sárga cserebogár.”

Kiskunfélegyháza mellett szólna ez a költői vallomás, ráadásul Petőfi Erdődön, ahol feleségül vette Szendrey Júliát, a házassági levélben az, „Életnemök, származások és Lak helyek” rubrikákban ez áll: „Nőtlen, Félegyházi, Pest”.

Így lehet nagy kételyekkel és fel-fellobbanó bizakodással vándorolni az adathalmazban, s amikor kialakul a bizonyosság, összeomlik minden, mert mindennek az ellenkezője is megtalálható.

Van viszont egy olyan bizonyíték, amelyet senki nem cáfolhat, s amelyet jeles kutatók mellőztek, amelyet Molnár Péterné Tálasi István *Kiskunság* (1977) című könyvéből idéz: „Petőfi korában azonban a Kiskunság nem tájfogalom, hanem különálló, a szomszédos vármegyéktől élesen elhatárolt közigazgatási egység, régi történelmi múltú kiváltságos terület volt. A Kiskunság különállása 1876-ig maradt meg. Ekkor egyesítették törvényhozási úton a szomszédos vármegyékkel” (16–17).

A súlyos tény elsősorban Kiskőröst érinti, mely település soha nem tartozott a Kiskunsághoz. Az is elgondolkodtató, hogy 1857 előtt Kiskőrös egyáltalán nem szerepel a Petőfi-életrajzokban, csak miután Sárkány János, evangélikus lelkész 1857-ben megtalálta Kiskőrösön az anyakönyvi kivonatot, irányult minden figyelem erre a Pest megyei településre. Kiskőrös tehát nem tartozott a Kiskunsághoz!

Molnár Péterné könyvének minden adatát nem lehet idézni, de van egy vonalveze-

tés, amelyet követni ajánlatos, tanácsos. Petrovits István soha nem vásárolt ingatlant Kiskőrösön, saját háza, kertje, szőlője, földje Szabadszálláson volt, itt lakott a család 1818 és 1841 között, itt kapott az apa redemptusi jogot, amelyet tíz évig gyakorolt. Kiskőrösön csak bérelte a mézárszéket, a vendégfogadóban majd Makovinyi Márton borbélymestertől bérelt házban laktak.

Ugyanez érvényes Kiskunfélegyházára is, ott sem volt magántulajdonú házuk, Petrovits István mézárszéket bérelt. A verses vallomásban – „Ez a város születésem helye” – Petőfi a „poetica licentia”, a költői szabadság jogával élt. A család életének fő színtere tehát Szabadszállás, s szemtanúk az 1838-as nagy árvíz után is mutogatták a kertjük, házuk, a Petrovits-földek helyét.

Mi történt 1842. december 31-én? Több tanúvallomás szól arról, hogy Petőfi 1842 estjén vagy éjszakáján született Szabadszálláson, vézna, gyengécske gyermek volt, emiatt sürgősen keresztvíz alá kellett tartani, mert attól féltek, meghal. Evangélikus pap Kiskőrösön volt (a szabadszállási evangélikusok oda tartoztak), mégpedig közeli ismerős, Martiny Mihály, nála szolgált korábban Hruz Mária Maglódon. Szabadszálláson „Nagy Sámuel volt akkor a református pap, Nagy Károlynak, Petőfi majdani követválasztási ellenfelének az édesapja” (108).

Szinte misztikus összefüggések!

Befogatott hát az apa, átvitték a gyereket Kiskőrösre, és ott Dinga Sámuelnél szállt meg. A frissen szült anyát bába gondozására bízták Szabadszálláson. Ha igaz ez a feltételezés, akkor Kiskőrös nem a születés, hanem a keresztelés színhelye. Az anyakönyvi kivonatban nem a születés, hanem a keresztelés helyét írták be.

Rengeteg ellenvéleményt lehet fölállítani, sok adatot lehet fősorakoztatni a megálapítás ellen, de ha filozói buzgalmunkat sutba dobjuk, s csak Petőfi élete legválságosabb időszakában megfogalmazott proklamációját, kortes beszédét vesszük alapul, akkor talán-talán megvilágosodik és megszilárdul a kép.

Köztudott, Petőfi 1848-ban jelölteti magát az országos választáson, képviselő szeretne lenni, hogy az ország házában legyen népe, nemzete szószólója. Tudatosan, szándékosan szülőföldjét választja, ott is a szabadszállási körzetet, amelyhez Kunszentmiklós, Fülöpszállás, Lacháza, Dorozsma és Majsza tartozott. (Félegyháza is a Kiskunságban van, az is választókerület volt, az ottani jelöltet, Boczonádi Szabó Sándor ügyvédet meg is választották.)

Ha a jog, az igazság, a szabadság megszállottja proklamációval áll a nép elé, bizonyára nem kertel. A kis körzetben minden ember mindenkit ismert, s Petőfi nem olvasta volna fel „A Kis-Kunokhoz” című felhívását, ha ne lett volna minden szava igaz. Ebben pedig ez áll:

„A Kis-Kunokhoz! Polgártársaim! Hazámfiai! ... úgy is, mint kunok, mert Kiskunságban születtem ... én még gyermekkoromban elszakadtam közületek, s azóta csak nagyon ritkán juthattam ahhoz az örömhöz, hogy szülőföldemet megláto-

gassam. Így gondolom én, azért nem csürtem-csavartam a dolgot, hanem kereken kimondtam, hogy szándékom követné lenni, ha megválasztotok, atyámfiak. Miért ohajtom épen azt, hogy ti válasszatok meg követnek? – azért, mert ez a föld, melyen ti laktok, ez a szép Kis-Kunság, az én szülőföldem, s bármily közel áll az ember szívéhez az egész haza, még közelebb áll az a hely a hazában, ahol születtem” (107–108).

Miért nem vette tudomásul ezt a nyilatkozatot az irodalomtudomány? Azért – írja Molnár Péterné –, mert: „*A Kis-Kunokhoz*” című nyílt levél 1881-ben került napvilágra, az előző időpontokban zajló szülőhelyvitában nem képezett hivatkozási alapot” (121).

Addig minden fontosabb esemény lezajlott, 1861-ben szoboravatás Kiskőrösön, 1878-ban az ún. „szülőház” megvásárlása, 1880-ban felavatják a Petőfi-házat.

Miért került ennyire előtérbe Kiskőrös, miért mellőzték tudósok, írók, költők, politikusok a Kiskunságot, azon belül Szabadszállást vagy Kiskunfélegyházát?

Petőfi Szabadszálláson csúfosan megbukott a választáson, vasvillás parasztok kergették el. Ez belemaródott a kortársak tudatába, és nagy ellenérzést váltott ki a településsel szemben.

A politikai konjunktúra is Kiskőrösnek kedvezett, a szervezés, az ügyintézés támogatója Ivánka Imre volt, 1861-től Pest megye tisztségviselője „... évtizedekig országgyűlési képviselő, az evangélikus egyház világi elnöke, a magyarországi szabadkőműves páholyok nagymestere, belső titkos tanácsos és főrendiházi tag. ... A közigazgatást Pest megye adta, a megyei vezetők a maguk ügyének tekintették, hogy Petőfi az ő megyéjükben szülessen, és végleg kimondassék Kiskőrös szülőhelyként” (56).

Bizony, a politika. A ráncos, mogorva, vén szipirtyó! Hatalmasat bukott Petőfi Sándor politikai gátfutásban, s szülőhelye kijelölésébe is belesziszegett.

Marad tehát a biztos bizonytalanság, akárcsak sírhelye körül. Az üstökös feltűnt az égen, de a kezdet és a vég a legendák kódéba vész.

Nem jól van ez így? Ha a zsenialitás titkát nem ismerjük pontosan, akkor legendásítsunk, akkor higgyük azt, amit nem tudunk, Petőfi ott született, ahová József Attila – nem hétköznapi körülmények között – („a vonatetőn hasaltam keresztben”) ment életmentő eledelt szerezni a kiskunsági Pócze Borbálának – Szabadszálláson.

Ez az olvasói önkény. De Molnár Péterné nem rugaszkodik el ennyire a valóságtól, ő a tények asszonya, arra kér, arra int, higgyünk a költőnek, higgyünk a szülőföld, Kiskunság szerelmesének, higgyünk – valószínű – Szabadszállás szülőltének.

(Helikon Kiadó, Budapest, 2013)

Magyar Napló, 2015. április

Sziki Károly

Homlokráncolás és csend

Vitéz Ferenc: Busznovellák

Átgondolt, okos kötetet rakott össze Vitéz Ferenc, amilyen átgondolt, okos a szerző maga is.

Mert Vitéz mindig kitalál valamit, legfőképpen formai kereteit tágítja versben, könyvformában, tanításaiban és tanulmányaiban. Sokat jár kiállításokra, így ír is róluk, s aki koncertekre, színházi előadásokra, kiállításokra fókuszál, és elmélyülten elemzi a produktumokat, önmaga is átváltozik, s Istentől kapott tehetsége átlényegül, lényeges értékeket teremt.

Legújabb formatalálománya az a 12×16 centiméteres kötet, amelybe 16 novellát helyezett el, egy 12 fodros felhő díszítette kék fedéllel cifrázta, majd a hátsó borítóra odaillesztette *Pálfy István (Pityu) Éjszakai buszjárat* című festményét, rajta kicsi miniatűr busz túlköl 4 lábú ördög képében, nyolc ablakkal, 4 utassal, s kinéz a szemlélő olvasóra egy kék-fehér foltos kecske, alatta lábnyomlenyomatok.

Vitéz lenyomatai maradandóak, mint a festményválasztása, mint az első borító fodrocskái. És a novellafüzér formás, fontos (kapitális) kötete is azzá válik az olvasó kezében, zsebében, mit a *Kapitális* nyomdában készített.

Két megálló között elolvasható fejezetekből áll a *Busznovellák*. Kényelmes és kézzel fogható, valami olyan egyszerűséggel kezelhető, mint egy buszjegy vagy bérlet, ami előkapható a legagresszívabb és legrejtőzködőbb ellenőr „támadása” esetén is. Aztán gond nélkül elsüllyeszthető farzsebbe, belső zsebbe vagy éppen el sem kell rejteni, elejteni sem lehet, mert súlya 10 deka, de ha kiesik is egy nagyobb fékezéskor, fájdalmat nem okoz, nagyobb ijedtséget nem kelt. Felkelti az érdeklődését annak, aki karcsú könyvet szeretne útjai kísérőjeként választani.

Ezzel a méret-elemzéssel már az első novella kellős közepében vagyunk, ott, ahol egy tanárember, aki minden fejezet főszereplője, a legelemibb feladatát próbálja ellátni: megvakarni orra tövét, de mert keze foglalt, és fél elengedni a kapaszkodót, hatalmas dilemmát él át.

Éppen ezért nagyszerű ez a kötetméret, mert ez egy pillanat alatt elrejtethető, és már vakarható az orra töve a viszkető embernek. De használható viszketés és viszketegség ápolására, s ha úgy hozza a sors, elejthető, senkiben sérülést nem okoz, nem kell félni a beperléstől, mely ma terjedő kórsága az emberiségnek.

Úgy vannak hát összerakva, megírva a tanár utazásai, hogy két megálló között elolvashatóak legyenek, ülve, állva, lépcsőn szorongva, kellő betűméretben, hogy a szemüveget se kelljen elvenni. Félhomályban is áttekintheti az oldalakat az utazó személy.

Nincs fel-rávezető a *Busznovellák* előtt, nincs méltatás, mindössze egy száraz tartalomjegyzék zárja a 84 oldalt. Puritán, mint a téma és a főszereplő maga, mint egy busz, ami csak egy eszköz arra, hogy eljusson utasa egyik helyről a másikra. Észre sem vesszük ülve vagy lógva valami fogódkodón, hogy mennyi téma hever egy zárt térben. Ezt ragadja meg Vitéz és értékes szemléletátalakítást végez olvasóján, azon, aki még utazik a csuklóson, esetleg egy távolságin, vagy éppen egy négykerekűn, ha már levedlette magáról a tömegközlekedési formát, és elszeparált, halálra beüzemelt autóján száguld vagy baktat tova.

Magányos utasok vagyunk mindnyájan egy városban, de a helyközi küzdelmekben is. Ily módon beazonosítható személyeket szemléltet a tanár alakjával Vitéz, hisz aki fellapozza a novellafüzért, azonosul az ingerszegény környezetével, s rádöbben eközben, hogy mit veszített évtizedes sodródásában. Mert az író a legelemibb részletekre fókuszál, s azokból eseménysort fabrikál. Az első novellában például egy egészen banális emberi pillanatot nagyít fel: mi történik akkor, ha az embernek viszketni kezd az orra töve, de minden keze foglalt, és ráadásul a busz össze-vissza zötyög, s még ismerősök, tanítványok is nézik minden mozdulatát.

Lehet, hogy nem is nézi senki, de az emberöltőnyi idő kitermeli az emberben azt a kényszerképzetet, hogy a reflektorfényben kinagyítódik minden mozdulata, amire lecsap valaki. A kisember celebreakció-pódiuma alakult meg, mint egy új vallás ebben a médiamozgalm *kisország nagy dilemmái* időkévében.

A második novella egy Jóska nevű útitárs kurta történetét dolgozza fel, amikor 1952-ben be kellett ugrania mozigépésznek, mert a főgépész leitta magát, ebből nagy kavalád lett, eltört az Internacionálét hordozó bakelitlemez, és ő kénytelen volt menteni a helyzetet a Himnusszal. Helyzetkomikum ez a javából, a bűnbakképzés mechanizmusával, ahol az egyetlen elv: következetes megfelelés kényszere. Ketrecharcos eszmeidőkre emlékezünk a sorok olvastán.

A harmadik novella művészi érvelés amellett, hogy a megítélés mennyire téves is lehet, ha a külsőségében konszolidált tanárlétezésünkben valamit csúnyának bélyegzünk, s a szemlélő egyén hajthatatlanul polemizál a maga szubjektív tüzes modorában, míg a másik póluson feltűnik egy elegáns szépség, és átölelve viszi tovább a fölfedezett, de már stigmázott „csúnya” embert. Emberien szép történet ez is, érzéketes és kijózanító erejű.

A negyedik novellában Vitéz az abszurditásig fokozza a megélhető élményt, holott karnyújtásnyira valóságos is lehet, hogy egy utastárs, ebben az esetben egy szép nő lehányja azt, aki szemben ül vele. Ismét talál az író egy ingerszegénynek nevezett zárt térben egy abszurditásig feszíthető történetet, amelyben a tanár tovább alkot, állandó elmélyüléseit fokozandó: magára maradva a betegség lehetséges diagnózisait keresgéli. Vitéz alkotói nyugalomban így érlelődik egy újabb remekmű...

Az ötödik novella totális feloldozás és feloldódás nevetésben, egy megismételt mindenki-történetben: mi történik akkor, ha valakit a hasmenés egy lassan kanyargó bu-

szon ér el? Ez igazi helyzetkomikum, csaknem kabaré, de lehetne az is, ahogyan egy kisember tálcán kínálja a lehetőséget, és Vitéz csaknem mítosszá emeli a buszon utazó tanár apró történeteit. Ez a látszólag nemlét-lét etalonná válik, s választási lehetőséget kínál: maradsz örök elégedetlenkedő, ahonnan nincs visszatérés, vagy egy ilyen példaciklust átolvastva a magad felismerésében elismered: nem vagy halálra ítélt, s van élet az eddig megismerteken túl is.

A hatodik novella bizonyító erejű Vitéz alkotó munkásságára: nagyszerű dramaturgiai érzékeléssel vált át a vidámról, abszurdról a legkomolyabb lélekháborúra, amit bizonyít *A húszforintos* novellája, mellyel egy soha le nem záródó folyamatot nyit, hiszen ha nem e köntösben, akkor valami hasonlóban éljük végig ezt a földi léte mindahányan.

Kant definíciója szerint: *általában szép az, ami érdek nélkül tetszik*. Ez az írás is ilyen, de a többit is mellé lehet emelni, mert ez az érzéki - és nem intellektuális- tetszés az, amely a novellafüzért jellemzi.

A hetedik novella egy ünnepezt távolugróról szól, maga a tanárról, mely gyötrelmes csendekből, szünetekből, hosszú hideg csendekből és a repülés boldogságából áll egybe. Olyan embervilág részletet mutat be meggyőzően, amely rezonál az olvasóban. Valóságos tréninget folytat Vitéz, határtalanul fontos lélektani részleteket mutat be, sebet gyógyító történetet.

A nyolcadik novella azonosuláskíséret egy egérrel, egy szürke, serdülő korú házi-egérrel, aki ügyesen mozog az úton, minden vízszintes teret ügyesen ural, de közben nem vesz tudomást a függőleges létezésről, amelyben ott keringenek a sasok. Szimbolikus novella ez, s nem rejti el Vitéz a földi filozófiája tanulságát: *az erőfeszítéseink jutalma nem mindig a nyugalom... szomorú dolog egérnek lenni, de a bagolyféle szerepére soha nem vágyott*. Valamiféle heroikus, ellenállhatatlan sóvárgást fogalmaz meg a földi haladók szimbólumán, a tanár személyén át Vitéz: átlépni a mindennapi korlátokon, s úgy helytállni, ahogyan az Isten megteremtett minket.

A kilencedik novella a tanár személyét beáldozva egy büszke világról szól, egy előérzetes hazugságrealizmusról, mely működik egyre erősödő amplitúdókkal, mely vérből van gyúrva. A korszaknak aktuális részleteiben vagyunk, az előítélet apró sarkaiban ugyan, de egy működő társadalmi válság-valóságnál. Egy süketnéma pár örömenél, konfliktusánál, amely nem a *tökéletesnek gondolt világ szabályai szerint* létezik, lélegzik. Megszégyenítően őszinte írói megnyilatkozás vendégei vagyunk e képben.

A tízedik novella megrázó jelenetében megfürdeti olvasóit Vitéz. Valakinek a halálából formál novellát, valakiéiről, akinek tragédiája átmedvesíti az olvasó gondolatait is, ahogyan a tanár, úgy ő is a felkészületlenség állapotáról kezd gondolkodni: *Még nem is élt, hiába élte át a keleten kis halálnak hívott álmokban beteljesületlen vágyait. Attól félt, hogy nem lesz ideje három vagy négy sort sem leírni, mielőtt meghalna, hogy elmulasztotta a gyümölcsfák virágzását megfigyelni. Meghalunk mind, egyedül halunk meg, hiába vesznek körül emberek. Hiába szerettek.....Lehet, hogy ez a halott azt álmodja, hogy él.*

A tizenegyedik novella lenyűgöző egyszerűsége alatt mély lélektani, felfokozott feszültség, személyes élmény születik, a tanár megálmodott álma, hogy: elismerjék és feltétel nélkül szeressék a tanítványok. A kegyelmi állapot közelében minden modorosság nélkül érkezik hozzá a tanítványok vallomása: *a jövőnket a tanár úrban látjuk!* Gyönyörű álmok megvalósulása ez, a pedagógus Vitéz életélménye és álma is: *Mégis sikerült volna? Nem volt hiába az álma, hogy a kötelező tananyagon túl mást is adjon a gyerekeknek?* Az író összesűrített energiával átnyújtja e novellában a papírt, amely holtig érvényes.

A tizenkettedik novella nemzeti sorskérdésre nyit ablakot. Tizenegy novellában nem volt politika, sem ráutaló nemzettörténeti kérdés. Szösszenet-életünk eltöprel a sors-tragédiák árnyékában. Felüdítő volt, hogy kiszakadhatott az olvasó a napi politika szorításából. De Vitéz Ferenc nem az a férfi jellem, aki elengedne bennünket nagy szünetre úgy, hogy ne csavarjon be egy körtét a sorstragédiára világító lámpába. A tanár személye most válik teljessé, sok botladozás és rácsodálkozás mögött egy mély nemzettudattal megáldott ember lakozik, aki buszozgat, le-fel száll, a busz mítoszáat teremti meg, de több ő ennél, teljességgel magyar, Trianon fájdalomával megy megállótól megállóig, majd az iskolába és vissza. *A Magyar fájdalom szobra* az ő vallomása. Sok aljasság van a világban hazugságból, vérből gyúrva, senki sem kérte, hogy kötelességből beszéljen a Nagy Trianon-palotában lepecsételt jövőnkéről, senki sem kérte, de ő az igazság kimondására szerződött, hát dolgozatot írat belőle...

Vitéz Ferenc annak érzékelésére vállalkozott, hogy egy figurán keresztül bemutasson több tucat helyszínt, hogy átéljük hőisével a kálváriáit, s ráismerjünk arra, hogy a magány az mindenütt magány. A nagyvárosban is. A buszon és a megállóban is. Így kerekedik ki a Busz mítosza, afféle helytörténeti létérzet, s a Magány mítosza.

Egy kisember hétköznapijai! – ezt a témát választja az író, s úgy bontogatja le a leveleket a napi reggeltől-éjfélhagymáról, hogy létünk apró, elfedett és sérült részletei tűnjenek fel újra és újra. Tálcan kínálgató lehetőséggel játszik, velünk, szösszenet-létünkkel, miközben felismerésére jutunk: van élet a politikai buldózer-jelenen kívül is, csak figyeljünk oda miniatűr világunkra is.

Busz-Magyarország pedig létezik, ami kiderül Vitéz tolla és fantáziája nyomán, s benne szóló-szonáta létezésben forgolódunk. Szemben állhatunk a csürhe erkölccsel, de szóló-szonáta létünket képtelenek vagyunk feldolgozni. Befalazott, korlátolt lények módjára mozgunk, szólítunk meg embereket a nem tudom miféle időben, mert azt nem mondták meg, hogy miféle időben aludtunk eddig. Ezért is hajlik vissza ez a kötet az első képhez és szimbolizálja: bezárt kör a létezésünk, a kisferenc létünk, a végtelenségig leegyszerűsített lehetőségünk. Amely azzal vette kezdetét, amikor elfogadtuk, hogy káprázatos felhők mögé bújjunk.

(Néző.Pont Kiadó, Debrecen, 2017)

Saitos Lajos

Szavak lázadása

Balázs F. Attila: Villon nyakkendője

„Balázs F. Attila nem társadalmi (közösségi) indíttatású költő, nincs küldetés-tudata és nincs fölturbózott öntudata sem...” – állapítja meg szerzőnk a költőtárs, Zalán Tibor *Utószószzerű feljegyzések* című tanulmányában Balázs F. legújabb, *Villon nyakkendője* című verseskötete kapcsán, mintegy eligazításul az olvasónak. A könyvet, melyet három ciklusra tagolt a szerkesztő, Fábián István grafikai díszítik.

Nos, a recenzens már régóta úgy olvas verset, hogy megnézi a formát, s megítéli mit és kit érdemes tovább olvasni. Így volt ez a szóban forgó költő versei esetében is. Balázs F. költészete rendkívül megformált és gondolatilag gazdag: „úgy fogy el az út lábad alatt / hogy észre sem veszed / kinyílnak-e a szárnyaid?” (*Fátum*) – írja nyitóversét költőnk, könyvében, amely rövidebb, hosszabb verseivel az örök úton levésről is szól, kulturáltan, a világi líra hozadékával. Íme:

„...a reggelt este követi
az estét megint este
mintha örökös éjszaka
telepedett volna a városra
ajtócsikorgás emlékeztet a mozgásra
csupán...”

Olvasható a *Töredék* című versben; vagy: „versekkel ápolom / szellemi immunrendszeremet / van aki komolyan vesz?...” (*Felhő*) S hasonló a megszólalása Balázs F.-nek *A legnagyobb vers* című opusában, amely Róma véres kezű költőjéről szól. S eljutottunk a címadó, *Villon nyakkendője* versig, s hasonlóképpen elgondolkodtató sorokra bukkanunk: „megkeményedik ajkad / mikor / Villont vagy József Attilát / szavalsz...” – így indul a vers, s a befejezés is villoni: „...a sötétre váltó égen / mint kivetítőn / Villon megigazítja a kötelet / sebhelyes nyakán – ” Nos, ez a fricska mottóként is ott van a könyv hátsó borítóján. „a laptop billentyűiről / lekopnak a betűk / beleégnek ujjbegyembe (...) lázadni készülnek a szavak / klónomat készítenék / hogy szabaduljanak tőlem” (*Lázadás*) Érdekes egybeesés, hogy a gépen, melyen írom e sorokat, szintén kopottak a betűk.

S egy remek miniatűr, érdemes ide másolni az egész verset:

*az árnyék megszökött a fényből
és nálam keresett menedéket*

*sosem tudtam dönteni
ezért ezt mondtam:*

*nappal
a fény simogatására vágyom
a füledt éjszaka
legyen a tiéd*

(Döntés)

Az *Ujjlenyomatok* ciklus utolsó opusa egyben a könyv első félhosszú darabja, *A vers önmagát írja* is visszatérő témával tele, melyben a gép magától írja a költő helyett verseit: „én nem írtam már rég / pedig kopnak a betűk a billentyűzeten / levelek pályázatok költségvetések / ilyesmik rabolják / nap mint nap az időmet / miközben a vers hiába vár / a megbeszélt padon...” Tudnunk kell költőnkéről, hogy irodalomszervező, lapgazda és kiadóvezető egy személyben. Arról nem is beszélve, hogy kiváló műfordító és nemzetközi költőfesztiválok meghívott vendége.

Az *Uton* ciklus is telisteli gyöngyszemekkel, s ugyanaz az életérzés kíséri az olvasót az olvasásban. „Jungot olvastam egy padon / nem először / közben fejhallgatóról / a Modern Jazz Quartet / ostromolta hallószervemet...” (*Bukarest*) S másutt „a kávészínű asszony (...) mesél / elsírja boldog boldogtalanságát...” (*Dzsessz Vancouverben*) S egy makaróni-vers, a *Campus* mozaikos darabja ragadja el az olvasót: „AZ VAGY, / AKIT MI FARAGTUNK / BELŐLED!” Majd szintén félhosszú záróvers a ciklus végén: „az utcagyerekek / kiknek minden / szép / és jó / és vonzó / a kirakatüvegen túl...” (*Labda nélkül Rióban*) Így lát és láttat a költő, mely versben már az utcagyerekek *láthatatlan* korlátai rajzolódnak ki.

A *Menet közben* című záró ciklus darabjai már játékosabbak: „pajkos játék / fény a fényvel / fény az árnyékkal / árnyék az árnyékkal... (*Fény-árnyék*) A *Vers vagyok neked csupán* című darab pedig Weöres Sándort idézi:

*„Elementen messzire, itt vagyok mégis
vissza nem térhetek soha
száműzetésben önmagammal...”*

vagy:

*„a szavak elvesztik súlyukat
a tárgyak formájukat
a gesztusok jelentésüket
az ajkak csillogásukat
a madarak hangjukat
a versek mondanivalójukat...*

(Vipera)

Nos, költőnk versei nem veszítik el mondanivalójukat, sőt, egyik félhosszú vers címe is már-már önálló költeményként felfogható, ami persze a vers egészéből kiemelt sor, így hangzik:

„...Elhajított kő viszi a kéz melegét...” (Elhajított kő viszi a kéz melegét)

Végezetül meleg kézfogás illeti költőnket, Balázs F. Attilát, s akinek jó szívvel ajánlom verseit mindenkori és reménybeli olvasóinak.

(ART Danubius, Nagymácséd, 2015)

Szent Sebestyén

(olaj, vászon, 2017)

Bertha Zoltán

In memoriam 1956

Szűk Balázs: Lyukas október

„Recrudescunt diutina Inclytae Gentis Hungarae vulnera” – azaz felszakadnak a jeles magyar nemzetnek régi sebei. Vezérlő nagyságos fejedelmünk, Rákóczi Ferenc szállóigéje szívbemarkolón fogalmazza meg a magyar sors fátumosan is katartikus tragédiáját: a szenvedés és elnyomatás kínjaiból fakadnak a lázadó felkelések, forradalmak és szabadságharcok (a túrhetetlenséggel szembeni erkölcsi érzékből, ahogyan Csoóri Sándor is definiálta ezt), de a leveretés passiója csak tovább mélyíti a sebeket, s aztán még az emlékező reményt is pusztítja, hogy legyen csak „feledésből az emlékmű” (Serfőző Simon), merthogy hőseinkre még gondolnunk sem szabad, s ha igen, akkor sem a valódi történelmi igazságtételben bízhatunk, legfeljebb némi morális kárpótlásban. A gyógyíthatatlan sérülések tehát folyvást feltépődnek és kiújulnak, mert apáink, elődeink meghurcoltatása már végképp jóvátehetetlen, s a nemzeti kiteljesedés érdekében hősieken vállalt eszményeik sem látszanak megvalósulni, vagyis a létromlás évadán még dicsőséges emlékükhöz glóriája is vészesen homályosul.

1956 egyetemes világtörténelmi, sőt páratlanul szakrális forradalma legjobb-jaik, szellemóriásaink meghatározása szerint, s így egész nemzetünk számára is: a világ csodája. Egy kis nép, szintiszta erkölcsi-szellemi készletéből, lelki felindulásból, szabadság, igazság, emberség időtlen értékeinek szeretetéből ihletődve és megigazulva mint Dávid száll szembe Góliáttal. Nem körmönfont érdek, hanem erőszak nélküli tündöklő isteni önérték vezérli, ugyanazon szent lélek járja át a magyar nép millióit diákoktól munkásokig, tanároktól parasztokig mindenestül, nem méricskéli az áldozathozatal eredményét vagy eredménytelenségét, előzetes szervezkedésre sincs szükség, mert minden belülről áradó és nem kívülről vezényelt egyéni érzés egy magasztos közakarattá forrad össze (s ebből már a spontán önszerveződés nagyszerű tünetényei is – a forradalmi bizottságoktól a munkás öngazgatásig és a nyomorító kolhozok helyetti önálló parasztgazdaságok újjáalakításáig – könnyen sarjadnak), s már a gonosz túlerővel szemközti méltóságteljes kétségbeesését sem lankasztja semmi az igaz ügy megszállottjainak és kiválasztottjainak, akik történelemfölötti fényben ragyogtatják fel a magyar krisztusság üdvtörténelmi abszolútumát.

A magyar költészet különleges műfaja: az örök bánatot, vágyat megvalló, a konfesszionális-spirituális humanitást hirdető, igei-hitvallásos energiájú „lázbeszéd”. Olyan megrendítő költői sors- és igazságbeszéd, amelyben a viharzón

felhevült szenvedély a legmélyebb keserűség és a legfelemelőbb pneumatikus apotheózis végletei, ambivalenciái között hányódva tárja fel, jelenti ki mindazt, ami legyőzhetetlen humánontológiai, emberi minőség. Elragadtatottság és múlhatatlan fájdalom: ezek kavargó összetettsége nélkül nem is lehetne hiteles sem az emlékezés, sem az eszmei ítélkezés. Szűk Balázs '56-os mementó-kötete (a 60. évfordulón), a *Lyukas október* az ötvenhatos magyarsághoz, apáink nemzedékéhez való viszonyulásában a hódolat, az hommage, a tiszteletadás, a büszkeség, a szolidaritás, a gyötrellem, a helyrehozhatatlan büntelen bűnhődés miatti felháborodás, a történetekbe beletörődő közönyös utókor keltette megrökönyödés, a kiújuló sebekre gyógyírt sohasem hozó földi lét okozta pokolkín minden lehetséges autentikus érzelmi tárnáját felbolydítja. Olyan szuggesztív vallomás és önélveboncolás, „legszentebb forradalmunkhoz minden tekintetben méltó, hibátlan poézissal és magasrendű erkölcsiséggel megformált, nagyszabású lírai rekviem” ez, amelyben „szubjektív hitelességgel és hiteles szubjektivitással” „1956 szellemének ideálképét s az ideálkép kifosztásának lelki dokumentálását adja a költő”; „a liturgia költészetét a költészet liturgiájaként újra teremtő lírai alany valahány megszólalása eszméltető és ösztönző hatású lehet mindazoknak, akik egy magasabb szellemi-erkölcsi minőségű Magyarországot szeretnének látni ebben a hazában” (állapítja meg róla lényeglátón a könyv ajánló előszavában Kődöböcz Gábor).

És valóban: sűrű, villódzó, tükörjátékos (mert a dokumentumok szöveg- és fényképvilágát sajátos önreflexív-öntükröző lírai darabokkal elemző, továbbgondoló, végtelen sorsdimenziókba tágító), különleges kötetegész ez, komplex és koncepciózus könyvművészeti alkotás. Sokrétűsége átgondolt, mélyértelmű. A belső borítókon az 1956-os szám fekete-fehér körformákban helyezkedik el – a hajdani lyukas zászlót idézve –, a hátsó lapon a szerző életrajza szerepel (Egerben született, Debrecenben szerzett magyar-történelem szakos egyetemi diplomát, számtalan tudományterülettel foglalkozik még a vizuális vagy a történeti kultúrantropológiától a filmművészetten és médiakommunikáción át a néprajzig –, sokféle orgánumban publikál verset, prózát, tanulmányt, esszét, értekezést), valamint önnön kötetbemutatása: „Édesapám 1956-tal kezdődő kálváriája egész életére árnyékot vetett, szakmai nagyságát kikezdte, s a feldolgozatlan trauma részben korai halálát is okozta. Az ő történetének rekonstrukciója az én eszmélésem és a rendszerváltással folytatódó hasonló hányatott sorsom csak az ő életével érthetők meg. Ez a kötet tehát nemcsak két nemzedék, hanem két korszak önvizsgálata is, fájó summázattal: gyászmunka és feltámasztási kísérlet.”

Az édesapa sorsát kísérő biografikus-dokumentáris leírások, fényképek krónikás mozaikja tehát az emlékezés alaprétege. (A könyv címlapján a ma már relikviaként őrzött – előtte évtizedekig a házkutatások elől óvatosa elrejtett – diák-nemzetőr trikolóros karszalag látható.) *Gyémántdiplomát édesapámnak... – ezt*

a címet viselő öt prózai tételbe komponálódik be egy olyan életút, amelyet lényegében keresztbe tört az ártatlan ötvenhatosokat ért megtorlás. Az édesapa a miskolci műszaki egyetemen tanult, társaival (a munkástanácsokkal együttműködő) diákparlamentet alapított, s lélegezte, mint minden igaz magyar hazafi, a szabadság levegőjét. Ezután persze jött a letartóztatás, az internálás, a fogvatartás – a mindennemű retorzió –, a gépészmérnöki diplomát csak 1964-ben kaphatta meg, de a káderlapján továbbra is az állt, hogy politikailag megbízhatatlan, ellenforradalmár, osztályellenség, ezért aztán nehezen jutott álláshoz, több helyről elbocsátották, akkor is, amikor már több száz műszaki újítás szabadalma (és több újabb szakképesítés, diploma megszerzése) fűződött a nevéhez, s még mindig a gyilkos, sortűzvezénylő ávosok érvényben tartott vádja („izgatás-lázítás”) alapján félemlítették meg, sőt verték is, és még 1977-ben is „rovott” múltja miatt fosztották meg munkahelyétől. A gyémántdiplomát már csak én adhatom neki – írja a fia most, aki pontosan ítéli meg, hogy a kommunizmus áldozatai még csak kártérítést se kaptak, de özvegyeik, gyerekeik se, édesapja ötvenhatos társaival egész életében a létminimumon élt, vagyontalanul halt el, miközben „ávós múltú főnökeik, besúgó évfolyamtársaik, a függetlenített párttitkárok, a végzettség nélküli gyárigazgatók” busás nyugdíjakat élvezhetnek, vagy a rendszerváltás során vígan magukévá privatizálhatták a magyar néptől korábban már amúgy is elkommunizált, elkonzfiskált, elorzott nemzeti vagyont. A parasztokat kulákoknak bélyegezve, a falutársadalmat földönfutóvá, berrabszolgává alacsonyítva.

Modellszerű magyar sors: egy ember, egy család hányatott élete, és benne a magyarság történelmi végzete. E könyv lapjain a legkonkrétabban megrajzolt pillanatképekben is magára ismerhet ez a szerencsétlen nép. A legtehetségesebbeket tönkreteszik, megalázzák, s végül életkedvét veszik. Az elveszejtők pedig lelkiismeret-furdalás nélkül folytatják a pusztítást. S nem ám ők: hanem a kiszolgáltatottak és megnyomorítottak emelkednek arra a magaslatra, ahol létezik bocsánatkérés: a költő-fió teszi ezt, hogy „mit se *tudtunk* arról, hogy apáink / egyszer glóriás arccal / a lukas zászlók alá álltak”, s ezért „bocsássátok meg minden *vétkünk!*” (*Bocsánatkérés*). Megrendítő ima, rapszodikus fohász ez, mert ez is a magyar sors része: a kegyelmet elfogadó vétlenek, a szenvedők szokták kérni bűneik feloldását az Úrtól; a pökhendi valódi bűnösök általában soha nem térnek meg. Ők védettek maradnak a földön, míg világ a világ. (De „ha már életükben nem, legalább halálukban bűnhődjenek” – hangzik a könyv egyik záróakkordja, ennyi felszakadó igazságvágyat megengedve a szenvedőknek, akiket még egyszer, a kommunizmus bukása után is megcsalt a káprázat, a reménykeltő rövid mámor: hogy talán mégis jön valami tényleges igazságtétel.)

Csaponganak a felkavarodott érzések, az édesapával történt események elbeszélésére ráépülő költeménysorban is, abban a poétikai szférában, amelyben idő-

rendben követik egymást a legváltozatosabb regisztereken megszólaló versek, s valamiféle kronologikus lenyomatát is adva a legutóbbi évtizedeket megítélő lelkiállapotoknak. Híven követve a történelmi fölismerések fonalát, a retrospekció alakulásfolyamatát, az emocionális kitörések és az introspektív, meditatív töprengések hangulatmódzatait – s számtalan műformai alakzaton keresztül, az epés-gunyoros epigrammáktól a dallamos, népdalos, balladás krónikás énekekig, a biblikus lamentációktól a jeremiados, planctusszerű, zsoldáros panaszdalokig, a gondolati-politikai töltetű öntanúsításoktól az élménylírai önkifejezésekig. Ha a tárgyszerűségében visszafogott (s éppen ezzel még inkább vérlázító) prózai történetmondás a maga eleven tényeivel válik szinte robbanó erejű univerzális vádkialtássá (mint amikor a nagymama a dologkerülő, alja emberek közül – ahogy az akkor rendszerint zajlott – verbuválódó helyi ávosokat seprűvel kergeti el a háztól, hogy fiát megmentse az azonnali elhurcolástól – s ez sikerül is egy napra) – a versek már nem fékeznek magukat. A fájdalom intonációja mondhatni a történelmi ötvenhatos magyar líra legemlékezetesebb, legmaradandóbb darabjainak atmoszféráját idézi. Ezt az emelkedettséget tényleges idézetek, utalások, verscítátumok szövegközi hatástényezői is elő tudják segíteni. Arany, Petőfi, Ady és mások mellett felhangzanak Jobbágy Károly („Rólunk beszélnek minden nyelven / sikong az éter és csodál: / 'Dávid harcol Góliát ellen'”), Szabó Lőrinc („a dermedt Dávid talpraállt / s ledőlt a Góliát-szobor”), Vas István („És boldog vagyok én, hogy láthatok, / És elmondhatom, hogy 'Feltámadott!' / Feltámadtál, sírbatett nemzetem, / A hét sebedet látta két szemem”) korabeli zengő öröm-ódái, vagy Nagy Gáspár lelkesülten újjávarázsló áhítat-szavai: „Szent suhancok bátor / tettei sokkolták a Világot! / Ámultak közel és távol... // Mert elszoktak már / az ilyen csodáktól: / hogy Dávid ismét / legyőzi Góliátot”. – S ehhez az entuziazmushoz illeszkednek szépen Szűk Balázs elokvenciát és eufóniát megkapó esztétikai sugallatossággal harmonizáló diadal- vagy siratóénekei, archaikusan hullámzó historikus dalai, kesergői. „Summáját írom édes hazámnak, / Megszállásának, nagy fájdalomának, / Szégyen vallását Sztálin hadának, / Nagy vigasságát Szép Magyarországnak! (...) Az Corvin-kőnél vártákat hordnak, / Nagy bátor szívvel ők hajigálnak, / Vörös zászlóknál gyilkosok állnak, / Vad trikolorral tiszta szavak szállnak. // Kint ágyú dörren, gyors lövés rebben: / Dávid harcol most Góliát ellen, / Európa, jaj, csendes újra, / Csak minket húz a Sorsunk is karóba” (*Magyar kő-ballada*); „Corvin köz-álmok a kövön: / Töltényhüvely sírhalmotok. / Kik az égből mértek minket, / Örökké velünk maradtok? // Égi imádság értetek, / Kik szerelmet, ölelést lent / Hagytatok a történelmi / Ködben, csengettyűszóért fent. // E sír mély. Átvérzik azóta, / Hol magyar a haza szava. / Másod földről is megtérünk / Veletek szent gyolcsba takarva” (*Kik maradtunk végleg...*); „Kebelén kenyeré, hátán a háza: / *Megcsúfolta* rég szülője, hazája. / Nincs már testvére, se zöldellő fája, / Nyomor

öröme, bánat párnája. (...) Nincsen már testvére, csak piros-zöld rongya, / Ami arany testét árván betakarja” (*Kebelén kenyere*). S a boldogító szabadságpercek után a vereség, a veszteség többszörös: az erkölcsi győzelemre rátörő, azt hosszú időkre erodáló „sátánizmus” („Üdve itt gazembernek lesz, / Szívében fordított kereszt”, s „barbár amnézia” fedi, hogy „ki ölt, s kit öltek”) egy nép makulátlan önszemléletét mocskolja be. „Rabok vagyunk most is, / Csak másképp, s hol van / Az őszi hívő menete-lés?!” (*Elhullt október*). „Ámokfutó banditák”, „hóhérok”, „rablók”, „taknyos cézárok”, sötétben könyvégető „kannibálok” farsangolnak; „Gyilkos és áldozat összehajol vérbírók vágóasztalain”; „Álmok mélyében langy tankok, / Sóvár városfényben bankok / Fosztják a múltat s a jelent”; „Azóta csak a hazugság módjai változtak: / A mindig új rend profán maszkjai. / Csak a nyakon ütés maradt”; „Ködben semmi sem robban, / Már eladták hazámat. / Apám hült kövén bankok / Fosztják a fehér jelent”. Csak hűségesen ragaszkodva hőseink példájához és keservesen sírva emlegetve őket lehetséges könyörögni értük és magunkért: „Nagy-suhanc szívekért, / Corvin köziekért. // Szép sapkás lányokért, / Tündér halottakért. // Zászlós hős apákért, / tankos lovagokért. / Máriás anyákért, / gyászban vonulókért. (...) Konok Molotov-koktél / Jajdul a hontalanért. // Konok Molotov-koktél / Hó alól újra kikél” (*Konok koktél*). Az ostorozó, egyszerűsmind önemésztő őszinte indulat pedig epigrammatikus tömörséggel összegzi: „Ami lett: köpedelem. / Ami volt: süvegelem” (56); „Ötről hatra nem jutunk. / Ötvenhatról hazudunk. / Körülölel haragunk, / Gyászországban meghalunk” (56 *gyászszalag*); „Nincs már erre semmi gyógyír: / Gyászszekéren minden álmunk” (*Ezredvégi sírfelirat*).

De ha egy ilyen könyv szól hozzánk: nem lehet ez mégis a reménység utolsó szalmaszála közlő – mégpedig abból a Nagy Gáspár emlegette jászolból?...

(*Fábián Bt., Debrecen, 2016*)